

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

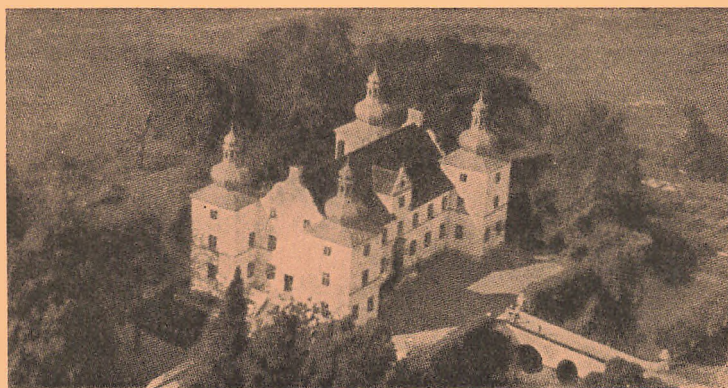
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H 16

ENGELSHOLM HØJSKOLE

AARSSKRIFT

1940-41

Statens
Pædagogiske Studiesamling
København V.

Engelsholm Højskole

Årsskrift

1940-41

Statens
Pædagogiske Studiesamling
København V.

H

ANDELSBOGTRYKKERIET I ODENSE

Statens
Pædagogiske Studiensamling
København V.

Året, der gik.

I.

Når jeg nu skal tænke tilbage på den tid, der er gået, siden vi begyndte vort arbejde med at omskabe Engelsholm fra at være resterne af en gammel forfalden herregaard til at blive en ny højskole — ja — så ser det hele ud som et æventyr.

Min første tanke havde været den at forsøge at lave en skole i en gammel herregaard med hovedparcel, således at eleverne med produktivt arbejde i mark, have og hus kunde betale for opholdet, således at skolens økonomi kom til at hvile i sig selv. Eleverne skulde deles i to hold, der skiftedes til hveranden uge at være i skole eller arbejde praktisk. Planen var nøje udarbejdet — og den så virkelig godt ud. Jeg indviede min svigerfader deri, og som den frittænkende og initiativrige mand han er, afviste han ikke fantasierne, men gik selv med sin praktiske erfaring ind for at gøre planen realisabel. I et årstid diskuterede, spekulerede og beregnede vi — og Frede Bording kom med ind på ideen. Han og jeg enedes om, at vi vilde hjælpe hinanden at starte en ny skole, således at vi lagde vort arbejde og vor økonomi sammen, dog således at vi til enhver tid igen kunde skilles og på grundlag af erfaringer og fælles økonomi skabe en skole til, så vi hver får sin. Det sidste er endnu fremtidsmusik.

Alt dette foregik i tiden før krigen. Højskolen var, som man sagde, nede i en bølgedal. De fleste højskolefolk så med angst på fremtiden. Den stigende mekanisering af alt skole- og undervisningsvæsen lige fra universitetet til børneskolen truede med at kvæle også højskolen og gøre den til en fortidsruin, malerisk,

men unyttig. Den hårde materialisme, der overstrømmede landet i mellemligstiden, denne nævenyttige og pengetilbedende tid uden sans for virkelig offervilje, for skabende initiativ, havde gjort også højskolefolket sagtmødt. Men der var en lille flok, der ikke havde tabt pippen. Aage Møller og Anders Nørgaard indbød en lille kreds af mænd til fælles drøftelse af tingenes tilstand. Vi mødtes første gang hos pastor Hermansen i Ryslinge. Selv om det praktiske resultat af mødet blev minimalt, blev det dog et historisk møde, begyndelsen til en rejsning af den livsanskuelse, der gennem Grundtvig er blevet så ægte dansk: det folkelige og kristelige livssyn. Ved den lejlighed var både Bording og jeg med.

Der blev holdt flere sammenkomster rundt omkring: i Snoghøj, i Kerteminde, på Rønshoved. Nye mænd kom til, nogle forsvandt atter som stjernesked, men grundstammen holdt.

Disse møder blev mærkelig nok taget meget ilde op i visse kredse. Vi var skumle folk, der vilde lægge torpedo under arken, vi var en lummer klike, der hyggede os ved at have de rigtige meninger og ved at kritisere andre. Ja, Gud bedre det for en vankundighed, vore modstandere lagde for dagen! At de dog ikke begreb, at det vi vilde, var det, der var nødvendigt, nemlig at bestyrke hinanden i troen på det danske folks ret til livet, genopbygge troen paa, at der af Guds nåde, og kun derved, er givet det enkelte menneske og derfor ogsaa det danske menneske og det danske folk en livets mening, et håb, en tro, en kærlighed, der ikke alene vil bevare, men ogsaa skabe det danske folk. Dette vilde vi gerne tjene, men selvfølgelig kunde det ikke undgås, at vort syn kom i modstrid med meget, som var antaget som god latin i samtiden.

Hvad disse sammenkomster og det, der sattes i gang derved, kom til at betyde udadtil er ikke let at sige, men det gav i hvert fald en fast åndelig baggrund for de tanker om en ny skole, som vi gik og arbejdede med.

Vores svigerfader, Vald. Hansen i Osted, satte sig i forbindelse med jordlovsudvalgets formand, Niels Frederiksen, der vel nok kan siges at have drevet alle tiders største handel med herregårde. Han var en del interesseret i vore planer, og nu kom en tid, hvor vi altid snakkede herregård, og hvor vi også besøgte nogle. Voldgrave, tårne, vindeltrapper, tykke mure, skov, park, rådyr og fasaner, hvide damer og adelsmændenes liv og færd passerede revu for os, både når vi var vågne, og når vi sov. Men den oprindelige plan strandede, da vi fik priser, omkostninger, driftsudgifter og produktion beregnet. Ingen af os var landmænd, og derfor måtte vi alliere os med en tredje familie, om planen skulde gennemføres rigtigt. Det kunde budgettet ikke klare. Men planerne har vi endnu til fri afbenyttelse for den, der har mere naturlige sjangser for gennemførelsen end vi.

Så kom Engelsholm til tvangsauktion. Jeg kendte stedet, skrev til ejeren, og vi besøgte slottet. Det så forvovlet ud. Da vi gik rundt og så på huset, må vi have set mere eller mindre smørrede ud i ansigterne, for jeg husker, at ejermandens kone vendte sig mod os og sagde: »Ja, De ka savt gå å grine, men det er os, der sidder i skidt.« Rotter var der nok af herude — jeg købte et franskbrød og en flaske gift — og det åd de med velbehag. Først da alle gulve blev brækket op og det hele endevendt, forsvandt rottekompaniet, og vi har ikke set dem siden.

Nå — men efter noget hovedbrud især fra Bordings side fik vi regnet ud, at en skole særdeles vel lod sig indrette på Engelsholm. Krigen brød ud, men medens lyntogene endnu gik, fór vi til København, aflagde besøg på nationalmuseet for at få rede på fredningsbestemmelserne og købte så Engelsholm af en tømmermester, som da ejede den. Det foregik ^{20/10} 39 hos en sagfører i Vimmelskaftet — og det var i sandhed en farceforestilling — og havde man været en Kaj Munk, kunde der været blevet en god latterkomedie ud af det.

Så havde vi da vovet springet og var blevet ejere af Engels-

holm, et pragtfuldt gammelt herresæde i forfald. Det skulde nu, om vi formåede det, rejse sig af ruinerne, trods krig og alt det der.

En vinter gik i sus og dus med bestemmelser og ombestemmelser. Arkitekt Kristensen i Ry lagde et vældigt arbejde ind for at få det hele indrettet. Tegninger kom med forslag og blev atter afsendt, — vi var på Engelsholm med den kgl. bygningsinspektør, arkitekt Mogens Clemmensen, for at gennemgå tegningerne. Clemmensen viste sig at være en særdeles elskværdig og praktisk mand, der gav os mange gode ideer — og ved nytår var arkitekten så vidt, at vi kunde begynde indkøb af materialer. Det var på høje tid. Sidst i januar kom den første prisstigning. Aldrig har jeg været med til indkøb af slige dimensioner. Varmekedel, rør, haner, vaskekummer, tallerkener, knive, gafler, glas, gryder, potter, pander, komfur, stole, borde, senge — og jeg ved ikke hvad. — Jeg kørte på benzintilladelse med det røde mærke paa vindspejlet til Engelsholm en gang om ugen. Og så i marts begyndte arbejdet under ledelse af snedkermester Bendixen, Bredsten. Bevares hvor så det ud, da det hele blev pillet fra hinanden herude. Alle paneler kom ned for at give plads for varmerørene. Men galt skulde det være, før det kunde blive godt.

Den tolvte april var det meningen, at vi skulde flytte herud for at slå os ned midt i ruinerne. Det var nødvendigt at følge arbejdet. Bordings kunde først komme senere, fordi Ingrid var så lille. I alt det træk og sus, der var på Engelsholm, havde jeg fået raget mig en pandehulebetændelse til, og med resterne af den lå jeg i sengen i Snoghøj om morgenen den 9. april. Det blev en underlig opvågnen, — jeg mener — før var tanken på Engelsholm, en tanke man skulde vænne sig til i en usikker fremtid for os privat, nu blev Engelsholm med et slag den sikre tilflugt, den gamle faste borg i et nyt Danmark, og vor skole blev fra at være et privat foretagende plantet midt ind i vort folks skæbnetunge historie.

Medens besættelsestropperne gravede sig ned rundt om skolen i Snoghøj, kimede vi til flyttemanden, at nu var det tid at tage

til Engelsholm, og medens bombemaskinerne drønedes over huset, og de tyske kolonner rasede afsted over Lillebæltsbroen, pakkede vi vore sager i omnibussen. Kl. 17 kørte vi over Kolding til Engelsholm.

Den første aften her vil vi sent glemme. Vore møbler var ikke kommet, så vi sad i en fuldstændig øde stue uden anden prydelser på væggen end et nedrevet tapet. Eli, Anne Marie, min kone og jeg sad på hver sin køkkenstol omkring en kasse, hvorpå kaffekopperne kunde skimtes i det svage skær fra et julelys. Medens den tyske hær spredtes over vort land, og kampene foregik i Norge, sad vi her i det øde, skumle og iskolde slot og drøftede vor egen og vort folks skæbne.

Men dagene, der kom, efterlod ingen tid til spekulation. I Bordings nu så fornemme stue havde vi indrettet et foreløbigt køkken. Hvor så der ud. Køkkenredskaber, pletter, pander og gryder, koste, porcelæn og børnetøj var anbragt i malerisk forvirring. Det var det eneste opholdsrum, vi havde.

Til maj kom Bordings. Det var forbudt at køre bil, men Bordings bil skulde jo flyttes hertil. Myndighederne forlangte, at den skulde med toget — eventuelt køres herover på en lastbil. Har man hørt mage til molbohistorie! Men da Bording havde benzin nok til turen, kørte han fornuftigvis herover trods myndighederne og det hele.

Sommeren gik hastigt, og snart tog det hele form. 10—15 håndværkere var daglig i arbejde her, og der var nok af problemer at klare hver dag. Det var spændende at følge arbejdet og studere den gamle bygning, efterhånden som dens skjulte hemmeligheder blev afsløret. Det er sikkert århundreder siden, at nogen ejer af Engelsholm er blevet så grundigt kendt med sin ejendom, bogstaveligt sten for sten, som vi. Vi fandt jo små interessante levninger fra gamle dage — dels under gulvene, dels under malingen på paneler og døre. Disse levninger kan vi nu se på panelerne i tårnværelserne, på døren i riddersalen, skolestuen, gangen o. s. v.

Da vi gravede kloakanlægget, fandt vi ca. 2 m under den nu-

værende jordoverflade en kampestensgrund rimeligvis af et ældre hus. I en meters højde over denne grund var jorden opfyldt af dyreknogler, potteskaar med umiskendeligt middelalderpræg, samt en mængde tagsten, de saakaldte munke og nonner, hvormed større huse blev tækket i middelalderen. Det ligger nær at forestille sig, at Knud Brahe i 1593 har jævnet det gamle hus med jorden og bygget sin egen pragtbolig paa ruinerne. Vi fandt ogsaa fire gamle kakkelovnsplader fra Fr. d. 4.s tid stammende fra et norsk jernværk. I de to taarnværelser nærmest den nuværende riddersal fandt vi under 5—6 lag maling nogle ejendommelige malinger med kinesiske motiver paa paneler og døre. Vi kunde se, at det ene værelse engang havde været fuldstændig sortmalet, noget der rimeligvis har fundet sted, da værelset er blevet anvendt som dødsværelse for en af slottets ejere. Riddersalen har i Danneskiolds og Lichtenbergs tid været et fuldendt pragtstykke. Paneler og døre ægte forgyldt overalt og forsynet med meget smukke malerier, forestillende hyrdescener, skønne damer m. m. Disse sidste malerier er dog ret medtagne, og Nationalmuseet har i øjeblikket ikke raad til at rekonstruere dem. Et par af dem vil faa lov at staa, som de er.

Da vi i august gravede en kartoffelkælder ved gavlen af »Stalden«, som vi kalder det straatækte hus uden for voldgraven, fandt vi et par meter nede i jorden et murstensgulv, hvorover der laa et forkullet lag. I dette lag fandtes mangfoldige potteskaar, smukke muslingskaller og andre sager. To meget nydelige urtepotter, forsuret med englehoveder, fik vi hele op. Den ene pynter nu paa min boghylde. Lærer Ølgaard fra Hejbøl var her paa kursus i den tid og hjalp os med fundet, han er kyndig i gamle sager. Noget af fundet blev sendt ind til Nationalmuseet, og man har derinde ment, at det er et »orangeri«, altsaa et drivhus, fra Lichtenbergs tid, vi er stødt paa. Potteskaarenes ornamentter kunde passe til den tid.

Omsider nåede vi så vidt, at vi kunde skimte fuldendelsen. En

dag samlede vi alle arbejderne, og ved en lille højtidelighed indmurede vi et dokument, som måske — eller måske aldrig — vil blive fundet af senere slægter. Dokumentet lød sådan:

»Midt i en streng og hård tid bygger vi vor skole her på Knud Brahes gamle borg. Den store krig går hen over verden. Tyskland har indtil denne dag sejret overalt: Østrig og Czekoslovakiet er tilsluttet Tyskland, Polen er besejret, vort eget land og Norge er besat, Holland, Belgien og Frankrig er faldet. I denne mærkelige tid, medens et nyt Evropa fødes i kamp og strid, lever vi her på Engelsholm i stilhed og fred. Hitlers sorte krigsfugle flyver hen over vore hoveder med døden under deres vinger, men skovene grønnes, solen lyser over Engelsholm sø, og kirken tegner sin silhouet mod himlen nu som før. Vi sender med dette blad vor hilsen frem i tiden og beder dem, der maatte finde dette dokument, om at mindes fortiden og os, som levede i den, saaledes som vi nu mindes det svundne og genkalder vort folks aartusindgamle historie i vor erindring. Af fortid skal fremtid skabes! Vi bygger vor skole paa dansk grund og paa den klippe som er troen, haabet og kærligheden. Vi bygger vor skole ind i denne gamle adelsborg, hvor hver sten taler om svundne tiders færd. Her skal nu blive en grundtvigsk folkehøjskole i pagt med det liv og den tro som bar vore fædre i nødens tid og i glædens timer. Vi ved, at Gud er kærlighed — — og vi lytter i haab til Grundtvigs ord: — Fæderneland, som på afgrundens rand, midt i bølgerne blaa skal du blomstrende staa med din maj og med dine kærminde som en mø med letrødmende kinder. Du endnu har det bedste tilbage, thi end lever den gamle af dage. — — Trods vanskelige tider har vi nu gennemført en stor restavrering af det gamle slot. Det står nu i en ny skikkelse, men med alt det gamle bevaret. Således er det livets lov, at i det gamle skal det nye leve. Vi føler trang til at sige tak til mejeriejer Valdemar Hansen og frue, vore svigerforældre, fra Osted ved Roskilde. De

har vist os stor tillid i vore planer og har ydet os en storslaet økonomisk hjælp og praktisk støtte. Uden dem havde vi ikke kunnet gennemføre det store arbejde her.

Saa sender vi da vor hilsen frem til kommende slægter og beder Gud bevare Danmark og alle danske fra før til nu og ind i alle tider.«

Det blev i sin art en enestående sommer, men anstrengende. Eli, Anne Marie og Emma tog deres store del af sliddet — det var helt mærkeligt, at de holdt det ud — og Arne puklede i haven til den store guldmedalje. Til gengæld nød vi livet, når vi kunde komme afsted med det. Parken og søen — ja, det var helt vidunderligt, især efter i flere år at have været nabo til den støjende Lillebæltbro, var det helt forunderligt at opleve så fredfyldte og dejlige sommeraftner, som her i parken og på søen — kun træernes susen, myggenes summen — eller en rapand, der skræppede i sivene.

Men hvad med elever? Hvem i alverden havde mod til at tage til Engelsholm. — Ja — Eli, Anne Marie og Anna Møller — de tre havde vi da som et fast holdepunkt — og det takker vi dem for — men hvem ellers. Ja — så skrev Thyra til os — og efterhånden blev det alligevel til en flok, hele 40 ialt blev det til. Dengang kendte vi ikke de 40, men nu vil vi her endnu engang sige jer tak for den tillid, I viste os, og fordi I hjalp os i gang.

Det var meget spændende det hele, men dyrt, ja — alting steg og steg, så det blev ikke så lidt dyrere end beregnet. Pengene gik, så vi nu sidder her med tomme kasser, ja, det var såmænd nærvæd, at vi tømte svigerfaderens kasse også. Men det var nu enestående, som Vald. Hansen kunde klare tingene både med de midler, der måtte til, men også med råd og dåd i så mange ting. Her skal den tak fornyes og gentages, som vi så ofte har givet vore svigerforældre — en tak for tilliden og hjælpen. Og her skal samtidig siges en ting til. Ofte har vi hørt små

mennesker skriple om, at vi jo sagtens kunde lave dette med Engelsholm, vi havde jo midlerne og alt på det tørre o. s. v. Ja — oprigtigt talt har vi nu aldrig selv mærket, at alt var på det tørre — vi har tværtimod følt en risiko af temmelig nervepirrende art — og jeg vil gerne spørge, om man tror, risikoen er mindre ved at ofre egne penge end ved f. eks. at starte på statens bekostning — altså for andres penge? Hvad er mest personligt krævende — hvad er det mest risikable? Derom spørges blot.

Indvielsesfesten havde vi planlagt til sidst i september, men så vilde ulykken, at undertegnede fik skarlagensfeber. Dr. Thomsen påstod, at det passede, og ret havde han også, men ærgerligt, ja, helt fortvivlet var det alligevel. 6 ugers indespærring på et sygehus — med en børnesygdom, hvilken forsmædelse og fornærdelse midt i alt det andet spændende. Der røg indvielsesfesten — og alle mine efterårsrejser rundt i landet, altså alligevel kun en start på halv kraft. Det gik alligevel. Sygehusopholdet var nærmest en god og tiltrængt rekreation. Jeg lærte en del hyggelige sygeplejersker og læger at kende, for læger kan også godt være hyggelige, når de ikke lige har kniven i hånden.

Og så skulde vinterskolen begynde. De 40 vinterelever husker alle denne spændende dag. De herrer fra Stadil, der kom om eftermiddagen, og alle de andre, der i mørkningen kom fra rutebilen, vadende gennem parkens nedfaldne løv. Goddag — og velkommen! — Ja — hvad skulde man ellers sige. Og så den første aften, hvor vi sagde højtidelige ting, fordi vi troede, det var nødvendigt. Det er altid et problem med mennesker, man ser første gang, de ser anderledes ud og er anderledes, end når man har kendt dem længe. Men skolen kom snart i god gang. Pastor Brandt og frue hjalp os med dansk og regning, det vil vi sige dem tak for endnu engang.

Hvad skete der så denne vinter? Gå i enkeltheder kan vi ikke her, men først var der indvielsesfesten 24. november. Det blev den rigtig store oplevelse. De små bordflag, som vintereleverne

gav os ved morgenbordet, var en dejlig morgengave. 700 mennesker kom, stagende fuldt både i salen og gildeshallen. Mærkeligt at ingen blev trådt ihjel. Men humøret var højt, og man tog besværet i ro og orden. Vi, der talte, måtte tale to gange, Bording og jeg, Aage Møller og dr. Kjær, først i salen og så i gildeshallen. Denne sidste afslørede sig som et udmærket rum at tale i. Det kneb med beværtningen, bageren løb tør for wienerbrød, men man påstod, at alle blev mættet. Der var kun brød til 300, så det er jo nok gået som med de 5 brød og de 7 fisk — eller var det omvendt. Mærkelige ting forefaldt. Jeg mindes Gunner og Carlo især optræde som mundskænke, iført pigernes små hvide forklæder. Det var et hårdt nap! Lauersen Vig fra Uldum havde netop fået reddet sig et enkelt stykke wienerbrød, men da han fører det til munden, får hans albue et slag, så bidden havner i en andens galoscher. Det var et af de stød, som verden gir. Adskillige folk sad rundt omkring i slottets kroge, mast på plads i trængslen, de ventede tålmodigt på, at det hele skulde få en ende, de kunde hverken høre eller se — men de var med!

Trods mylder og mas blev det en rigtig indivielsesfest. Et udførligt referat er trykt i årsskriftet for Engelsholm højskolekreds. Den dag savnede jeg min fader, men han var med i alle mine tanker. Bordings fader, moder og søskende og min mor og søster var med. Vi hejste vore flag foran skolen og på volden i mindet om de to højskoler, vi stammer fra, Ry og Ryslinge—Vinding.

Lad os så mindes Aage Møllers tale om Uffe hin Spage dagen efter indivielsen. Den havde fynd og klem — og derefter blev vinterens slagsang: »Kong Vermund den Gamle« — med de bevingede ord: Velkommen igen fra de døde — sa'e han!

Vi havde en dejlig aften før hjemrejsen til jul, hvor pastor Brandt, Bording og jeg talte, der var fin julestemning.

Spærreballonerne er en helt ny opfindelse til afbrydelse af den elektriske strøm. Det blev prøvet et par gange sidste vinter med god virkning, både vandværk og centralvarme går elektrisk

her paa stedet, så vi var ilde stillet, når det skete. Men så mindes vi den eftermiddag, da vi fik varme ved en dejlig spadseretur i tindrende frost og sne til Randbøldal.

Udflugter rundt i egnen var ikke det, der optog os meget, men vi havde dog cykleturen til St. Rybjergstenen og over Randbøl hede og turen til Jelling under seminarielærer Willumsens kyndige vejledning.

Vore lørdagsaftener med Inger ved klaveret var noget for sig selv, hver havde sit tav på det — og sangen bagefter ved kaffebordet, det var alt sammen gevaldigt. Og I husker vel nok fastelavnens festen, da vi lagde ud med skuespillet om Niels Ebbesen. Det var et hårdt nap, som Vejby sagde, men det lønnede sig, og det blev efterhånden meget livagtigt, når grev Gert udfoldede sig i al sin drabelighed, og kampen bølgede over scenen, og pap-rustningerne sprang med knald. Fastelavnens ballet var vist nok noget af en idyl, jeg har hørt lovsange om det bal, og selv synes jeg, at det gik storartet. Da fik endelig den moderne dans lov til at blomstre og satte lørdagsaftenerne helt i skygge.

Vi havde to møder. Et i februar, hvor forstander Skovrup, Kerteminde, og pastor C. V. A. Ruth, Hvirring, talte. Det kvikker op med sådan et møde midt ind i det daglige arbejde. I marts talte Bukdahl og provst Hermansen. Om aftenen udfoldede Bukdahl alt sit vid i en tale om kvindesagen, der i løbet af en time blev til alt muligt andet, men festligt var det.

Ja, der skete mangt og meget på denne første vinter, og vi kan ikke få det hele med her. Sigurd Rasmussen fortalte om sin færd som frivillig i Finland, — og en dag skulde så vore biler på alderdomshjem, det blev en sportspræstation af rang, kapkørsel ved håndkraft og uden benzin. Hjemkørselen til den ny garage besørgede Ib. Nu står så bilerne og venter på bedre tider nede i det nye, lille stråttækte hus.

Men det bedste ved vinteren var arbejdet og samlivet. Det var som med alt arbejde, at der var sløje timer, men også gode,

og der var flest af de sidste. Der var timer, hvor der var hel og fuld frihed for ord og ånd, og de timer har gjort deres virkning. Selv personlig har jeg grund til at være taknemlig for torsdagsaftenerne i vor stue, da var det, som om alt det bedste i menneskeliv og folkeliv fik lov at tale, — jeg fik selv uendelig meget ud af de aftener.

Så nåede vi april, og vi skulde til at se frem mod sommeren. Der var travlhed i april. Holger drænedes den store plads foran slottet, og i kælderen arbejdede Herluf, Gunnar og Meldgård med at fjerne det fyld, der var tilbage. Herluf tog fat på at lægge murstensgulv, og gjorde her et glimrende stykke arbejde. Det smukke gulv kan vi nu daglig glæde os over.

Så kom sommerskolen og tiden derefter, men om det vil Bording fortælle.

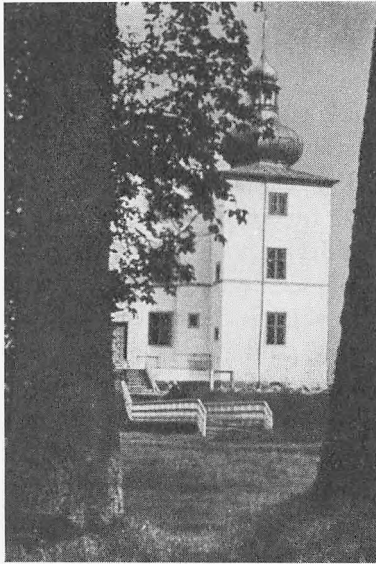
Her vil jeg blot for mit vedkommende sige, at sommeren forløb som en lang række af glade og festlige dage i skolestuen og i haven. Nu da vinterstormene atter er begyndt at suse mellem Engelsholms tårne, står mindet om sommeren og vort arbejde bag læet af de grønne skove som et helt æventyr. Det er vist sjældent, at en skoletid forløber så harmonisk, som sommeren her gjorde det, men selv skylder jeg de 33 sommerelever tak for venskab og samarbejde.

For mig har tiden fra august til november været en travl tid, kun 14 dages ferie, og ellers på rejse i det ganske land for at tale ved møder og kursus. Mange af jer gamle elever mødte jeg igen rundt omkring ved disse møder, og ofte havde I rejst lange veje for at være med. I skal have tak, fordi I sådan møder op, og fordi I viser trofasthed. Vi håber, vi kan vise det mod jer igen.

Nu har vi så begyndt på en ny vinter med stopfyldt hus, og det hele er allerede i god gænge. Jeg kan kun sige, at jeg er fyldt af taknemmelighed, fordi dansk ungdom atter har vist deres tillid til, at det, der sker på Engelsholm, er værd at møde. Det forpligter, men det gir også styrke.

Ja, så sender vi jer alle gamle elever fra vinter og sommer de bedste hilsner. Vi ønsker jer en rigtig god og glædelig jul og et godt nytår. Stol trygt på Guds kærlighed og på Danmarks lykke, og gør kun det i al jeres færd — frit og uforfærdet — som denne tro forpligter jer til.

Gudrun og Sune Andresen.

Årets gang.

II.

Lørdag den 3. Maj 1941 åbnede vi vor første sommerskole her på Engelsholm. Det var en stor dag for os. Lige så vemodigt det kan være at skulle slutte en skole og tage afsked med et hold, lige så festligt er det at byde et nyt hold velkommen. Der er forventning i luften. De foregående dage har der hersket travlhed med forberedelser af forskellig art, men nu er alt i orden, flaget er hejst, og man sidder blot og venter på, at de første skal indfinde sig. Og så kommer de da dragende fra de forskellige egne i landet og med forskellige befordringsmidler, men alle er vel opfyldt af en vis forventning. — Det er altid en mærkelig dag, både for de nye elever, der jo i reglen er lidt trykkede ved situationen — for nogles vedkommende er det måske oven i købet første gang, de sådan rigtig er ude på egen hånd — men også for os, der står og tager imod. Men særlig mærkeligt og særlig festligt er det selvfølgelig, når det ikke blot er et nyt hold, der skal tages imod, men situationen er også ny. Ja, ja, vi havde jo da haft skole vinteren forud, og det var den egentlige begyndelse, men en sommerskole er nu engang noget andet end en vinterskole, selv om vi også har piger om sommeren.

Nu var det jo ikke første sommer, vi var på Engelsholm. Netop et år forinden havde vi holdt vort indtog på slottet, men da så det unægtelig noget anderledes ud. Det var den 30. april 1940, at vi flyttede fra Ollerup til Engelsholm. Det var i Grunden først me-

ningen, vi skulde være flyttet midt i maj, men så viste det sig, at jeg ikke kunde få tilladelse til at køre vor lille »Morris« derover. Den skulde sendes pr. jernbane og fragtbil, hvad der unægtelig vilde tage meget mere benzin, end hvis den selv trillede til Jylland, så meget mere som jeg have benzin nok på den til at køre til Engelsholm. Jeg syntes, det var ganske tåbeligt, og så tog jeg mod til mig, blæste på det hele og startede en skønne morgen fra Ollerup sammen med min kone og vore to små piger, af hvilke Ingrid kun lige var 14 dage gammel. Det var også derfor, vi gerne vilde have udsat turen lidt, men på denne måde kunde det ikke lade sig gøre senere, for fra 1. maj skulde de få biler, der måtte køre, være forsynede med nye kørselstilladelser på vindspejlet. Det gik også godt, uden forulempelse af nogen art, og ud på eftermiddagen nåede vi til »Holm«, hvor vi blev modtaget af Andresens, Anne Marie og Eli, der da allerede havde boet der i 3 uger.

Dagen efter rejste jeg alene tilbage til Ollerup for at besørge flytningen af vore møbler og sager, og den 3. Maj tog jeg endelig afsked med vore nu tomme stuer i »Borgen«, som havde været vort hjem i omtrent 5 år, for atter at drage over og slutte mig til det øvrige selskab på Engelsholm. Jeg kom til Vejle om aftenen og begyndte at trave ud ad landevejen ad Skibet til for at møde Arne, der var sendt imod mig med en cykel. Der havde været mange rejsende med togene den dag, bl. a. mange sommerelever, som var på vej til de forskellige højskoler. Jeg gik og prøvede på at forestille mig, hvordan det vilde være, når vi nu selv om et år for første gang skulde åbne sommerskole på Engelsholm; men jeg syntes næsten, det var en umulig tanke i betragtning af, hvor forfærdeligt, der så ud på slottet nu, og hvor meget, der skulde bringes i orden forinden. Det lignede jo halvvejs en ruin, efter at håndværkerne var begyndt at rumstere i det. Men nu havde vi da foreløbig sommeren til at se at få sat lidt skik på tingene.

Det blev en mærkelig sommer, noget forstyrret, men på mange måder rig på oplevelser. Vi flyttede rundt med vore møbler fra

rum til rum, jaget af håndværkerne. Når vi havde fået indrettet os et sted, skulde det ikke fejle, at snedkerne kort efter indfandt sig og bemægtigede sig stuen. Og når vi så havde fået det i orden igen, kom malerne og smed os ud på ny. Bedst som vi sad, kunde elektrikerens dukke frem fra de mærkeligste steder, pludselig stikke hovedet op af gulvet uden nogen anede, han befandt sig der inde under. Oppe i vor dagligstue havde vi køkken sommeren igennem lige til august. Og hvor der så ud! Der var vist ingen af os, der i grunden troede, der nogensinde kunde blive en stue ud af den. Men det blev der dog alligevel, efterhånden som tiden skred frem, og rummene kom i orden et efter et. Det var morsomt at følge fremskridtene dag for dag og se det mere og mere komme til at ligne det, vi havde drømt om. Og solidt og nydeligt blev det hele, takket være de dygtige folk, vi havde til at udføre arbejdet og stå for det. Af disse vil jeg gerne lige nævne arkitekt Karl Kristensen, Ry, der med assistance af sin søn, konstruktør Arne Kristensen, havde udarbejdet planerne og førte tilsyn med arbejdet. Karl Kristensen var gift med min nu afdøde moster og tillige leder af den håndværkerafdeling, der også i min fars tid var knyttet til Ry højskole. Der er ingen familie, vi har haft så stærk tilknytning til som hans, og det var mig derfor en særlig glæde, da vi nu fik lejlighed til at forny samarbejdet ved restaureringen af Engelsholm.

Forøvrigt gik sommeren for mit vedkommende for en stor del med havearbejde. Parken var lige så forfalden som slottet, så der var nok at tage fat på. Det var utroligt, hvad Arne fik udrettet, alene eller sammen med Ib — men også vi andre tog fat med, hvad vi kunde, og lidt hjalp det da også på det. Det var på mange måder en behagelig og sund afveksling fra skolearbejdet, og så er der det tilfredsstillende ved den slags, at man straks kan se resultatet af ens arbejde. Det er ikke noget, vi højskolefolk ellers er forvænt med.

Hen mod slutningen af sommeren begyndte efterårsmøderne

så småt at melde sig, og de optog efterhånden en væsentlig del af tiden, samtidig med, at vi nu også for alvor skulde til at tænke på vinterskolen og forberede os på den. Der kom jævnt indmeldelser hele efterårstiden igennem, og vi blev ret hurtig klar over, at der i alle tilfælde vilde komme så mange, at vi kunde holde skole.

Den 27. oktober var vi så vidt færdige med byggearbejdet, at vi kunde holde afskedsfest med håndværkere og arbejdsfolk, arkitekt og ingeniør, og takke dem for vel udført arbejde. 8 dage herefter åbnede vi vinterskolen i et forrygende stormvejr, der blæste flaget af flagstangen. Det var en frisk begyndelse. — Det bør dog nævnes, at Dansk Ungdomssamvirke fra Vejle holdt en slags week-end herude i oktober. De kom lørdag aften den 12. og blev indkvarteret på værelserne som de første, der tog disse i besiddelse. Søndag den 13. talte jeg om formiddagen og redaktør Fr. Nielsen, Sønderborg, om eftermiddagen. Andresen lå desværre på sygehuset, men havde skrevet en sang i dagens anledning. Søndag aften fortalte journalist Arne Skovmand, Vejle, om en rejse i Europa, og vi sluttede med fælles kaffebord, inden deltagerne drog hjem igen. Det var et både fornøjeligt og hyggeligt lille stævne, der for os blev som en slags generalprøve på, hvordan det hele virkede, og hvordan det var at have huset fuldt. Det var helt mærkeligt at se de hidtil tomme værelser og skolelokaler erobret af levende mennesker.

Jeg vil også gerne have lov til at nævne, at den 20. oktober var det mine forældres 40 års bryllupsdag. Dagen blev fejret her på Engelsholm, hvor hele familien i den anledning var samlet. Tillige var det årsdagen for hin berømmelige dag, da vi efter flere forudgående besigtigelser og grundige overvejelser købte slottet. Også dette mindedes vi. Umiddelbart derefter var det, vi var gået i gang med at udarbejde planerne til bygningens istandsættelse og nye indretning. Nu var det et år siden, og planerne var virkelig blevet ført ud i livet. Vi stod nu overfor at skulle begynde selve

gerningen på stedet. Vi havde i sandhed grund til at være taknemlige for, at vi var nået så vidt.

Og så tog vi da fat, i tro på, at vi her havde fået en gerning betroet, som skulde gøres. Rent udvortes måtte begyndelsen siges at være lovende: 36 elever, som efter nytår blev til 40. Det var flere, end vi nogensinde havde drømt om. Men dybest set var det jo ikke dette, der var det afgørende for skolen. Spørgsmålet var, om vi nu også kunde gøre fyldest på stedet, om vi formåede at opfylde de forventninger, der fra flere sider nærredes til skolen. Jeg skal selvfølgelig ikke prøve på at besvare dette spørgsmål. Jeg vil blot understrege, at det var i erkendelse af opgavens storhed og vor egen lidenhed og uformuenhed, at vi gik i gang med arbejdet, og med bevidstheden om, at skulde der komme noget ud af det, så afgang det først og sidst af, om Gud vilde føje sin velsignelse til. —

Det blev på mange måder en god vinter, som vi med taknemlighed kan tænke tilbage på. Men selvfølgelig måtte vi også gøre vore erfaringer. Det hele var jo en begyndelse, og der er mange praktiske ting, vedrørende indretningen af livet på sådan en skole, hvor erfaringen først kan vise, hvad der er det bedste. Men jeg vil alligevel have lov til at sige, at det til trods herfor ikke var nogen dårlig begyndelse. Jeg tænker med glæde tilbage på de mange gode og hyggelige arbejdets timer og de alvorlige eller muntre stunder, vi havde med hinanden i skolestuen, i salen eller i stuen heroppe. Det er imidlertid ikke min opgave at gå nærmere ind på vinterens enkelte begivenheder, af hvilke indvielsesfesten den 24. november er den, der først og fremmest lyser op, men dernæst stiftelsen af Engelsholm højskolekreds og dens første møder på skolen, og ikke at forglemme, vor mindeværdige fastelavnsfest. Iøvrigt var kulden hård, og det kneb ofte med rent kropsligt at holde varmen. Vinteren blev ved til det sidste. Den dag, vi sluttede skolen, sneede det, så det stod efter. Men trods sne og kulde vil det dog altid fylde vort sind med varme at tænke på vor første vinter her på stedet.

— Efter dette tilbageblik over året forud vender jeg mig atter til mit udgangspunkt: Åbningen af sommerskolen den 3. maj i år. 30 nye elever tog den dag skolen i besiddelse, nemlig 28 piger og 2 enlige mandfolk, men desforuden fortsatte Johannes og Herluf deres studier fra om vinteren. Vi var forberedt på, at elevtallet vilde dale, som det altså også gjorde, da vi jo på en måde konkurrerer med vor egen sommerskole ved også at have piger om vinteren. Karle om sommeren i større målestok vil der jo næppe nogensinde blive tale om. Men vi var glade for de 32 elever, vi altså havde i alt — ja, fra juni blev det 33 — og det blev også en dejlig sommer. Det var en lørdag, vi begyndte, men vi havde arrangeret et åbningsmøde dagen efter for højskolekredsens medlemmer, hvor Andresen og jeg talte. Om mandagen tog vi da for alvor fat med foredrag, prøveregning, prøvedansk o. s. v., hvad nu den første dag plejer at gå med, og dermed var vi i gang.

Som medhjælper ved sommerskolen havde vi antaget en af de studenter, der opholdt sig hos os i januar, nemlig stud. teol. *Georg Langkjær*. — Pastor Brandt og fru Brandt fra Balle havde jo været så elskværdige at hjælpe os med dansk og regning om vinteren, en hjælp som vi er dem meget taknemlige for, og som de trofast ydede til trods for, at vejr og føre sandelig ikke altid var lige indbydende at komme ud i. Jeg har ofte beundret dem for den udholdenhed, de lagde for dagen, men de kunde ikke være tjent med at blive ved på den måde, og det var jo da i grunden heller ikke meningen, de skulde det. Hen på foråret begyndte vi derfor at se os om efter en ung lærer, og Langkjær tilbød sig, et tilbud vi med glæde modtog. Vi kendte ham jo lidt fra januaropholdet, og vi fik heller ikke grund til at fortryde det. Foruden at have hold i dansk, regning og særfag overtog han også samfundslæren og verdenshistorien. Vi havde været lovlige hårdt spændt for om vinteren, men nu lettede det lidt. For øvrigt var Langkjær »hjemme« på slottet med det samme og gled naturligt ind i samværet.

Når jeg nu skal skildre de særlige begivenheder, der fandt sted i sommerens løb, må jeg begynde med at nævne, at tirsdag

den 13. maj havde vi besøg af en tysk emigrant, Hans Rüti, der har opholdt sig nogle år i Danmark. Han fortalte os først, hvordan Danmark så ud, set udefra, og det var virkelig noget, vi kunde have godt af at høre, men dernæst gav han en mester Jakel forestilling, der var så komisk, at det ikke var til at stå for. Det var således en både lærerig og morsom aften, der også bivånedes af vore nærmeste naboer.

Dagen efter var der møde i Balle, hvor valgmenighedspræst Anders Nørgård, Vejstrup, og frk. Maren Sørensen, Valsbøl, talte. Vi holdt derfor ingen skole om eftermiddagen, men drog af gårde alle mand for at deltage i mødet. — Da vi vendte hjem om aftenen, så vi en tyk røg stige op fra et bestemt sted i skoven. Det viste sig at være nogle veritable kulsviere, som havde fået lov til at slå sig ned der og lave trækul i større målestok. Disse kulmiler var målet for mangen spadseretur i sommerens løb, bl. a. når vi havde gæster, som skulde se stedets seværdigheder.

Torsdag den 22. maj var det Kristi Himmelfartsdag. I den anledning foretog vi en udflugt pr. cykel ad hærvejen over Randbøl hede ned til runestenen ved St. Rygbjerg. Undervejs så vi kong Rans grav på Randbøl kirkegård og dvælede ved de pragtfulde fredede kæmpehøje lidt nord for kirken.

Tirsdagen efter, den 27., afholdt højskolekredsen sit første sommermøde her. Det foregik i salen som sædvanlig, og provst Hillgård, Skivholme, og forstander Laursen-Vig, Uldum, førte ordet.

Få dage efter var det pinse, og optakten var lovende: Pinse-lørdag var der for alvor sommer i luften, ikke mindst om aftenen, der var så lun og mild som var det i juli. Skoven var først lige for nylig sprungen ud — alt var jo forsinket i år — og stod nu i sin fejreste pragt. Vi glædede os til et par dejlige dage med rigtigt pinsevejr. Men godmorgen. Allerede pinsedag måtte vi tænke om igen. Den danske sommer er nu engang ikke til at stole på. — Så at sige alle eleverne var taget i by, så vi måtte holde pinse

med os selv, men det gik jo da endelig også alligevel. Onsdag morgen tog vi atter fat med fornyet kraft, men allerede dagen efter kom der igen en lille standsning i foretagendet. Da var det nemlig grundlovsdag, og i den anledning holdt hovedkredsen for Vejleegnens ungdomsforeninger møde ude i parken. Vi var heldige med vejret, og det var godt det samme, for der var vel en 600 deltagere, og dem kunde vi jo umulig have proppet ind i salen. Min gamle studenterkammerat pastor Søren Andersen, Skibet, der er hovedkredsformand, ledede selv mødet, og pastor N. P. Nielsen, Højer, og undertegnede var talere. Om aftenen fortalte pastor Nielsen forskellige træk fra Sønderjylland, og mødet sluttede med kaffedrikning i det grønne. Det var en god og festlig dag. —

Sommerens største festdag var dog afgjort *elevmødet*, som vi havde henlagt til valdemarsdagen den 15. juni, der tilfældigvis og heldigvis var en søndag i år. De »gamle elever« — vi havde jo kun vinterholdet at ty til — begyndte dog allerede at indfinde sig lørdag eftermiddag. Vi havde gjort store forberedelser, så alt kunde være i orden til deres ankomst. Fra den årle morgen var alle mand i fuldt sving. Et hold var i haven med skuffejern, river og deslige, og jeg skal love for, at Johannes måtte rappe sig med trillebøren for at kunne holde trit med de energiske piger. Han sprang med børen som for livet. Et andet hold pudsede vinduer hele huset over, så det stod efter, et tredje var i køkkenet. Jo, der var travlhed over hele linjen, men resultatet var også strålende, da vi nåede middag. Så hejste vi flagene og gav os til at vente på »gæsterne«. Og det varede som sagt heller ikke længe, før de begyndte at komme anstigende.

Det var morsomt at se de kendte ansigter igen, selv om det jo i og for sig ikke var så længe siden, vi var skiltes. Og hvad »de gamle« angik, så var det for dem vel også lidt af en oplevelse at se Engelsholm i sommerdragt, når de kun havde kendt den i den barske vinter. Vore sommerelever betragtede selvfølgelig

lig veteranerne med stor ærefrygt og holdt sig i begyndelsen beskedent i baggrunden. Det varede dog kun, til vi fik startet folkedansen lørdag aften som sædvanlig. Det gik med liv og lyst, og snart var hele flokken bogstavelig talt kædet sammen.

Det værste problem opstod, da vi nåede sengetid, for da viste det sig, at så at sige ingen af karlene havde været betænksomme nok til at tage tæpper med. Den side af sagen havde de åbenbart ikke skænket en tanke. Ved fælles hjælp lykkedes det os dog at forsyne dem med det nødvendigeste, men det lader sig jo næppe gøre en anden gang, når flokken er større. Husk derfor at tage tæpper med til fremtidige elevmøder! For øvrigt blev karlene indkvarteret nede i »stalden«, der nu var så vidt færdig, at værelserne godt kunde tages i brug. Pigerne lykkedes det os derimod at få stoppet ind forskellige steder på loftet.

Efter morgenandagten om søndagen gennemgik Andresen en af Grundtvigs salmer, og derefter vandrede hele flokken ind til os for at få en lille genopfriskning af de mange nye sange og melodier, som vi havde hjulpet hinanden med at lære i vinterens løb. Det var vore tirsdags- og torsdagsaftener fra vinteren, der her gik igen.

Mellem middag og kaffe holdt vi fri, men efter kaffen samledes vi nede i salen. Her talte jeg først ud fra det, man måske kunde kalde dagens folkelige tekst: Beretningen om slaget ved Lyndanisse og om Danebrog, der faldt ned fra himlen. — Derefter talte Andresen om gensynets betydning.

Vi var efterhånden blevet mange; det var i virkeligheden kun enkelte af vintereleverne, vi savnede, hvad der jo må siges at være fint præsteret. — Men programmet var endnu ikke udtømt. Kl. 8 stillede vi atter i salen, hvor Langkjær og undertegnede, assisteret af min kone og Meyer, gav nogle scener af »Erasmus Montanus«. Derefter dansede sommerpigerne menuet ude på den store plæne, iført stilfulde dragter, mens aftenskumringen sænkede sig over parken. Det var en både smuk og stemningsfuld afslutning på en god dag.

I løbet af mandagen drog de gamle elever atter af gårde. Men mindet om dette vort første elevmøde er blevet stående som sommerens højdepunkt. I skal have tak, at I mødte så trofast op. Det er godt at kunne mødes på denne måde, ikke blot for at gense gamle kammerater og venner og opfriske fælles minder, men også for på ny at kunne bekræfte og styrke hinanden i det bedste, som vi har delt sammen her på Engelsholm. Det kan ikke rigtig sammenlignes med de store elevmøder med hundreder af deltagere, som jeg har været med til på andre skoler; men det var et ualmindelig hyggeligt møde, hvor vi endnu ikke var flere, end vi alle kunde være sammen i vore stuer. Det gav dette møde et særlig hjemligt præg, som vel næppe vil kunne opretholdes ved fremtidige elevmøder.

8 dage efter var det St. Hansaften. Vi havde i den anledning forberedt os på vådt og koldt vejr, som nogle påstår altid følger med denne aften. Men denne gang slog det i hvert fald fejl. Det var dæmrende varmt, rigtig skærsommervejr. Aftenen fejredes som det sig hør og bør med et heksebål, som kunstfærdigt var anbragt på en sammentømret flåde ude på søen. Desværre kunde jeg ikke selv overvære det formentlig pragtfulde skue, da jeg skulde tale ved et sommermøde etsteds på egnen. Men netop derved fik jeg lejlighed til på cykleturen hjem at opleve St. Hansnatten i al sin fortryllende sommerlighed.

Og så springer vi frem til sommerens næste store begivenhed: *Forældrefesten* søndag den 6. Juli. — Det hænder jo af og til i skoletiden, at en elev får besøg af sin far eller mor, der i reglen nok har lyst til at se de forhold, børnene lever under. Og vi på vor side vil selvfølgelig altid gerne hilse på forældrene til den karl eller pige — og tiest er det vel pigerne, forældrene vil se til — som vi nu har lært at kende her. Vi fik da lyst til, i lighed med flere andre skoler, at indbyde forældrene til en bestemt dag, som vi da virkelig kunde gøre noget ud af. Og ideen slog an. Det var et ikke ringe antal forældre, der mødte op den 6. juli, og de pågældende piger var selvfølgelig

hønyrkte. På grund af de mange gæster spiste vi middagsmad nede i gildeshallen, som var bleven udgravet i foråret, og som Herluf nu havde lagt det nydeligste murstensgulv i. Det var første gang, vi rigtig benyttede den, og det var meget festligt. Her nede bød vi gæsterne velkommen og forelagde dem dagens program, som foreløbig gik ud på at bese pigernes håndarbejder, der var udstillede, og derefter overvære en gymnastiktime. Efter kaffe holdt Andresen og jeg foredrag nede i salen for på den måde at stille gæsterne overfor Engelsholm højskole. Løvrigt var der god lejlighed til samtaler, til at se slottet og besøge os i vore stuer. Aftensmaden indtog vi atter i gildeshallen, men derimod havde vi arrangeret kaffebord om aftenen oppe i salen. Her optrådte Langkjær med nogle af Anton Berntsens jyske digte, og derefter blev ordet givet frit. Foruden vi selv talte flere af forældrene, heriblandt også Valdemar Hansen, for vore koner havde nemlig også fået forældrebesøg, hvad der jo i og for sig var meget naturligt, ikke mindst i betragtning af den tilknytning, Valdemar Hansen har til selve skolen, som han har så stor andel i. Hans indsats her blev også fremhævet ved denne lejlighed fra de øvrige forældres side. — Aftenen endte med, at sommerpigerne endnu engang trådte menuetten i det grønne, og så sluttede vi af med aftensang på terrassen, hvorefter de fleste forældre tog afsted. Damen havde været en god oplevelse — morsomt havde det bl. a. været at se børnene »gå igen« i deres forældre, sådan måtte vi jo udtrykke det — en oplevelse, der nok kan opfordre til gentagelse en anden gang.

Aldrig så snart var forældrene rejst, før heden for alvor satte ind. Vi stønnede af varme og sprang i søen, når vi havde lejlighed til det. Godt at vi havde den til hverdag, men et bad i havets salte vover var dog bedre. En skønne dag tog vi afsted, cyklede til Vejle og tog med fjorddamperen helt ud til Fakkegrav. Det var en herlig og skøn sejlur på den blå fjord, der ligger der kilet ind mellem de skovklædte »bjerge«. I Fakkegrav drak vi kaffe

på hotellet, og derefter en—to—tre ud i de svale bølger. *Det* var en nydelse; her kunde Engelsholm sø alligevel ikke stå sig. Men snart tudede damperen advarende: Vi måtte om bord igen, og så bar det mod Munkebjerg, hvor vore madpakker og cykler i mellemtiden var bragt hen. Vi fandt også begge dele i god behold, og da maden var fortæret, travede vi en tur op på bjerget, inden vi satte os på cyklerne for at begive os på hjemturen. Denne forløb ikke helt uden forhindringer, punkteringer o. lign.; der var dem, der bogstavelig talt måtte holde den gående på pumperne til sidst, så det blev sent, før alle var hjemme. Men bortset herfra havde turen været ualmindelig vellykket. Det var en rigtig udflugt.

I øvrigt var vi selv målet for mange udflugter i sommerens løb. Det var adskillige foreninger, der besøgte os, så mange, at det til tider kunde være anstrengende nok, når de skulde vises rundt. Jeg husker således en dag, hvor ikke mindre end tre foreninger troppede op efter hinanden. Det var næsten for meget af det gode, men Langkjær opnåede efterhånden en vis øvelse i at tage sig af dem. Jeg skal kun lige nævne to af disse besøg, som var lidt for sig selv. Den 9. juli beværtede vi Jelling husmoderforening med kaffe — der var et par hundrede deltagere — og den 15. Juli mødte Vejle amts husmandsforeninger op med flere hundrede deltagere, som spiste medbragt aftensmad i haven, inden de beså slottet. Vi endte nede i gildeshallen, hvor Andresen fortalte slottets historie, hvorefter jeg holdt en lille tale ud fra nogle linjer i »Havamål«, inden de drog hjem igen.

Søndag den 20. juli holdt vi vort andet sommermøde med folketingsmand Erik Appel, Ellehus, og pastor Poul Olesen, Sdr. Omme, som talere. Vi havde arrangeret det ude i parken, men midt under det hele satte det pludselig ind med en kraftig regnbyge, så vi skyndsomst måtte flygte ind i salen. Også ved dette møde kunde vi glæde os over en god tilslutning.

Og så begyndte det at lakke mod enden af sommerskolen.

Endnu havde vi en lille udflugt til Jelling og videre ned til Haraldskær og den vej hjem, men ellers benyttede vi den sidste tid til at samle os om skolearbejdet. Sommeren er kort, det er en gammel erfaring på højskolerne, vel også alt for kort og tit lovlig urolig til, at man kan få det samme udbytte ud af den som af et vinterophold. Men den har til gengæld en egen lys og festlig tone, som gør et sommerophold til noget for sig, og som bøder på mangt og meget. Jeg synes, det er en ualmindelig skøn sommer at tænke tilbage på, hvor arbejdet og livet her gik med en sjælden samdrægtighed. Den havde som sagt kun den fejl, at den var for kort. — Den 30. juli sluttede vi af, og dagen efter spredtes flokken for alle vide vinde, d. v. s. nogle blev her for at hjælpe til med det studentermøde, som havde til huse her 1.—7. august.

Det var *studenterkredsen*, der fortrinsvis består af studenter fra grundtvigske hjem, der således holdt sommermøde hos os. Jeg er selv gammelt medlem af »kredsen«, og Andresen er i en årrække jævnlig kommen der som taler, så det var naturligt, at vi glædede os til dette møde. Allerede samme dag, eleverne rejste, mødte en del af bestyrelsen op for sammen med Langkjær, der fungerede som næstformand — nu er han rykket op på selve formandsposten — at ordne indkvarteringen af de 110 deltagere, der havde meldt sig. Man skulde synes, det var en umulig opgave, men det varede ikke længe, før den var løst. 36 mand blev stoppet ned i »stalden«, som nu var helt i orden, 10 mand på hver af tårnværelserne o. s. v., dobbelt belægning over hele linjen. — Foruden vi selv talte forstander Hårder, Biskop Øllgård, Jørgen Bukdahl, provst Hermansen, general Gørtz, Åge Møller, Skovrup o. fl. a., så programmet var righoldigt. Det var i det hele taget et vellykket møde, selv om det kunde være anstrengende nok, også af den grund, at studenter nu engang er et uroligt folkefærd. For mit vedkommende havde mødet den særlige charme, at flere af mine gamle studenterkammerater var mødt frem.

Da studenterne rejste, måtte vi også tage afsked med Langkjær. Han havde været os en god hjælp, men nu skulde han ind og fortsætte sine studier og tillige tage sig af sit formandshverv. Vi siger ham tak for hans arbejde og for den måde, han færdedes iblandt os.

Da studentermødet var overstået, kunde vi omsider selv få lov til at holde lidt ferie. Vi for vort vedkommende tilbragte en uges tid i et lille sommerhus ude ved Kattegatskysten et sted. Vi havde glædet os til sammen med børnene at nyde strandlivet, men det blev der nu ikke meget af; i den grad var vejrguderne os unådige, men i vandet skulde vi jo da, selv om vi gøs ved det.

Den første uge i september havde vi atter møde her. Denne gang var det *de danske ungdomsforeninger*, der lod afholde et lederkursus med ca. 50 deltagere. Det var forstander Jens Marinus Jensen, Brøderup, der stod for det, og der blev undervist i sang og sanglege, amatørskuespil og flere andre ting. Indimellem var der også foredrag og forhandlinger. — Efter at det var forbi, havde vi besøg af en gymnasieklasse fra Kolding, der var på ekskursion og »lå over« 2 nætter her på slottet.

Og så nåede vi frem til vort eget *efterårsmøde*, der faldt i dagene 12.—14. september. De to første dage holdt Åge Møller, Rønshoved, og valgmenighedspræst Anders Nørgård, Vejstrup, hver to foredrag. Desuden talte højskolelærer Paul Engberg og forstander Hans Hårder. Om søndagen talte først forstander Skovrup, Kerteminde, og derefter professor Brøndsted fra nationalmuseet, den sidste om Jelling. Om aftenen optrådte skuespiller Albert Luther. Den dag strømmede det til med mennesker, og det var måske heller ikke så mærkeligt, selv om vi mener, det var de to første dage, der også var godt besøgt, der alligevel var de værdifuldeste. Det var os en særlig glæde, at så mange af både vinter- og sommerleverne var mødt frem. Flere var kommet rejssende langvejs borte fra og boede her i de dage. Det er I meget velkomne til en anden gang.

Endnu et kursus havde vi i løbet af efteråret, men det foregik mere i det stille. Det var håndarbejds lærerinder, op mod en snes i alt, som under fru Ruds og fru Andresens ledelse arbejdede med deres ting fra 25. sept. til 5. okt.

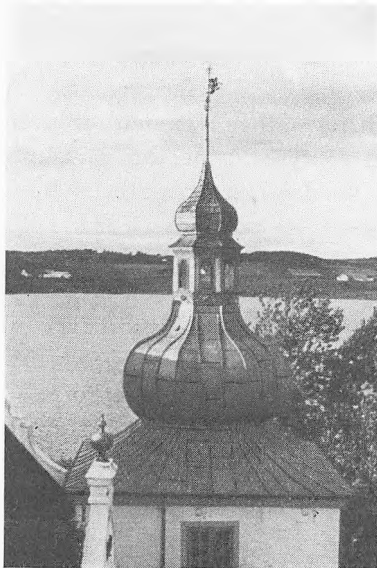
Efteråret har således ingenlunde været blottet for begivenheder, men vi glædede os dog til at komme igang igen for alvor. Allerede i september var vi klar over, at vi vilde få et stort hold, og ganske rigtigt, nogen tid før november kunde vi melde fuldt hus; vi måtte endda sige nej til flere. Vi har derfor måttet udvide lærerstaben. Foruden Eigil Hultberg, som er uddannet på Askov, og som vi allerede i sommer antog til at være Langkjærs afløser, har vi fået en student, stud. mag. Hans Nielsen, til at hjælpe os, navnlig med undervisningen i dansk og regning. Og nu er vi så i gang med 57 elever i alt, 34 karle og 23 piger, hvoraf halvdelen bor nede i »stalden«. Asger er kommet igen som fyremester og Bech som gymnastiklærer, samtidig med at han passer det »udenoms«. Anne Marie er her stadigvæk, og Birgitte fra sidste vinter og Margrethe fra i sommer er også vendt tilbage som tjenende ånder, så staben består for en stor del af gamle kendinge.

Frede Bording.

Og lad mig så slutte dette tilbageblik over det sidste halvår og over den tid, vi i det hele taget har været her på Engelsholm, med at sende jer vor hilsen og vor tak for fælles minder. — Da vi i sin tid købte slottet, et par måneder efter at krigen var brudt ud, var der dem, der undrede sig over, at vi havde mod til at gøre det under så usikre forhold. Men vi havde i grunden intet valg. Vilde vi selv have en skole, så kunde det ikke opsættes, netop på grund af krigen. Siden kom så den 9. april, og i dagene deromkring var der vel ingen af os, der virkelig troede, vi vilde få lov til at holde højskole. Hidtil har vi dog fået lov til det alligevel, og det er vi taknemlige for. Det gælder om at bruge

den kostbare tid. Hver dag må vi være forberedt på det værste, og vi vil rimeligvis komme til at opleve hårde tider. Men vi opgiver ikke håbet om en virkelig genfødsel af det danske folk. Vi tror, den vil komme i Guds time. Derfor lever vi i en underlig forventningens og beredelsens tid. Men tiden er mørk. Det kan knibe med at holde modet oppe i det daglige. Lad os da i denne adventstid, som det er på mere end en måde, se hen til det lys, som tændtes i mørkets skød, da julestjernen gik op over Betlehem. Der må vi søge trøsten og styrken. Ja, gid vi alle må få lov til trods alt at opleve en glædelig jul og et godt nytår.

Sigrid og Frede Bording.

Nu vil vi sjunge og være glad.

Nu vil vi sjunge og være glad
i Jesu Kristi Navn!
Guds Søn er født i Betlehems Stad
os alle til Glæde og Gavn.

Det er en gammel dansk Julesalme, der begynder sådan. Den står ikke i den almindelige, autoriserede Salmebog; men hvis vi i Løbet af nogle År får en ny Salmebog her i Landet, hvad der nu tales en Del om, så vil den sikkert komme med dér. For det er en god Julesalme, og den er som sagt gammel her til Lands.

Så langt tilbage som i 1578 eller dér omkring skrev Salmedigteren Hans Christensen Sthen »en smuk trøstelig Julesalme«, som han dannede efter en tysk Salme, der var skrevet af en bøhmisk Præst ved Navn Nicolaj Herman. Sthens Julesalme er det, som i en lidt ændret Skikkelse nu findes f. Eks. i flere Salmebøger for Valg- og Frimenigheder og i nogle Salmebogstillæg. I 1884 gav C. J. Brandt den sin nye Form, så den bedre kunde bruges af vor Tids Mennesker. Men at den egentlig er en gammel Salme, som blev sunget her i Landet allerede for snart 400 År siden, mindes vi om bl. a. af dens lidt uregelmæssige Form.

Hans Christensen Sthen var vel den betydeligste blandt de Salmedigtere i det første Århundrede efter Reformationen, altså på den Tid, hvor man først rigtig fik Brug for danske Salmer ved danske Gudstjenester. Af hans Salmer er sikkert nok »Du, Herre Krist, min Frelser est« den mest kendte. Hvor er netop den Salme bleven sunget ofte i disse 3—400 År. Og hvor er den bleven mange

kær. Den kan vi synge, når vi samles i Kirken til Gudstjeneste, til Begravelse, til Bryllup. Den kan vi synge, når vi samles i vore Hjem, enten det er til stiltfærdig, daglig Andagt eller til Højtid og Fest. Den kan man nynne stille for sig selv. Den er på een Gang så nænsom, inderlig og fortrolig og så højtidsfuld. Vi møder i den et Menneske, som må synge ud af, hvad der er hans Nød og Sorg, men som får Lykke og Hjælp til at samle alt, hvad der er svært for ham, ind under den kristne Tro, så hans Salme oliver en stærk og inderlig Forkyndelse af Guds gode og glade Budskab i Jesus Kristus og bliver et levende kristent Vidnesbyrd.

Julesalmen »Nu vil vi sjunge og være glade« er antagelig skrevet en Del År før; men de to Salmer har meget tilfælles. Som allerede første Linje levende og frisk angiver, er den en Opfordring til at glæde sig og at prise Gud for Julebudet, og den er selv helt igennem en Lovprisning for Julens forunderlige, rige Gave. Man fornemmer i Vers selve Digterens dybe Undren over, hvor ufattelig meget, der er givet os Mennesker deri, at Guds Søn, som skabte Verden og styrer alt, fornedrede sig og blev Menneske på Jord og gav sig selv helt for os.

Med os han bytter saa underlig,
Guds Søn, vor Broder fin;
vort Kød og Blod han tager på sig
og skænker os Guddom sin.

En Svend han bliver, og Herre jeg
som før var fattig Træl,
hans Kærligheds Dyb udgrundes ej
og ikke hans Rigdoms Væld.

O, han oplader på ny den Dør
til Glædens Paradis,
som længe for os stod lukket før.
Ham være Lov, Tak og Pris!

Det er rigtige Juletoner. Og sådan har altså danske Kristne sunget — også i Tider, hvor det på mange Måder kunde se mørkt ud. Det kan vi måske have Brug for at tænke på, når vi nu igen skal holde Jul under Kår, som er strenge og vel vil blive stadig mere strenge.

Lad os gå ind under dette, at der i det kristne Budskab om Guds Nåde i Jesus Kristus møder os noget, som står urokkeligt og uanfægtet i vore omskiftelige Kår. Der er noget dér, som i sig selv er hævet op over det tungeste Mørke, men som dog kommer os så inderligt nær, og kommer os mest nær, når vi har det svært. Julebudet er så gammelt og så forunderlig upåvirket af alle hårde Storme. Og så er det dog et Budskab netop til den, »der sidder i Mørket og i Dødens Skygge.« Det kommer også til os nu med mange Slægters enstemmige Vidnesbyrd og dets Styrke og dets rige, milde Gave.

Sådan kommer da også denne gamle danske Julesalme og indbyder os til at være med i dette trøstelige:

Nu vil vi sjunge og være glad
i Jesu Kristi Navn!

Balle, November 1941.

Sven Brandt.

En venlig Julehilsen til det første Vinterhold på Engelsholm fra Hjælpelærerne *Karen Margrethe* og *Sven Brandt*.

Betragtninger.

Når Bording har bedt mig om et Bidrag til Aarsskriftet her, saa efterkommer jeg med Glæde Opfordringen, idet jeg gerne vil benytte Lejligheden til at sende en Hilsen, først og fremmest til de gamle Elever, som ogsaa jeg har haft den Ære og Glæde at være Lærer for, men ogsaa til dem, som jeg har siddet paa Skolebænk sammen med i den korte Tid, da jeg tillige med »Jerrik« og Fr. Lauridsen selv var Elev derovre paa »Holmen«.

Tak for godt Kammeratskab og Tak for jeres Overbærenhed mod mig, da jeg skulde tage de første vanskelige Skridt paa Lærergerningens Bane. Sommeren 1941 vil stadigvæk give mig Stof til de smukkeste Minder, jeg har.

Men hvad skal i Grunden jeg, der mere var jeres Kammerat og Ligemand end jeres Lærer, sige til jer, som I ikke ved ligesaa godt som jeg og maaske kan sige bedre?

Jeg har egentlig ikke saa meget at skulle have sagt. Det gælder ikke mindst, når jeg som nu drister mig til at komme med nogle Betragtninger over vor Stilling i Øjeblikket som Folk. Vi er alle i den samme Baad, og jeg har ikke profetisk Gave til at se ind i Fremtiden. Vi staar usikre og famlende og spejder *alle* efter et fast Punkt i Kaoset. Hensigten er da også kun den at pege paa visse Ting, som jeg mener kan give noget af den Opmuntring og Trøst, som vi dog alligevel ikke kan undvære, og som muligvis kan give os Mod til at se Fremtiden i Møde med lidt større Tillid.

Det Spørgsmaal, der optager vort Sind mere end noget andet

i denne Tid, er jo dette: om vi skal komme igennem det Uføre, vi er ude i, som et frit og selvstændigt Folk. Findes der i Folket Kræfter, der kan modstaa det Tryk, som det vil blive udsat for? Eller hvad kan vi bygge vort Haab for Fremtiden paa?

Det er som før sagt ikke givet nogen af os at se ind i Fremtiden. Her gælder i høj Grad Apostelens Ord, at vi erkender stykkevis. I Øjeblikket, da dette skrives, er der ingen, der kan se, hvordan det store Opgør ude i Europa vil spænde af. Det eneste, der synes at være sikkert, er, at Krigen vil vare længe endnu, og at det er den vanskeligste Tid, vi har i Vente, en Tid, hvor ikke blot den ydre Frihed, men ogsaa den indre, vil blive stærkere antastet. Spørgsmaalet er da: Vil vort Folk kunne hævde sin Plads vedblivende? Og Opgaven er den: at bruge Tiden forinden til at ruste os af al Magt paa den indre Front, hvor Kampen i første Række vil komme til at staa.

Og her er det vist ikke nok at have været paa Højskole en Sommer og haft det dejligt. Dette er udmærket, og navnlig er det godt, at man ogsaa foretager sig andre og alvorligere Ting under Højskoleopholdet. Men Højskoletiden maa ikke *isoleres*. Det, som der er begyndt, skal fortsættes i Hverdagen. Virkeligheden er alle Tings Prøve.

Hvad er det da, der først og fremmest kræves af os i den kommende Tid. Er det overhovedet noget, som vi kan være medbestemmende i, dette om vort Folk skal kunne bestaa? — Som Landet ligger nu, er vi jo i hvert Fald ikke i Stand til at forsvare vor Selvstændighed med Vaabenmagt. Men var det paa Militærmagten alene, et Folks Eksistens beroede, saa saa det vel ogsaa gennemgaaende sort ud for de smaa Folk. Nej i den Forstand raader vi ikke for Danmarks Sag. Men om vi skal have en Fremtid som Folk beror først og sidst paa, om vi i vor Kamp kan have Gud paa vor Side. Grundtvig siger et Sted i en Tale fra 1864 bl. a. følgende:

»Mine Tilhørere ved, at jeg hører ikke til dem, der forguder

denne Verdens Stormagter, eller tvivler om, at den guddommelige Stormagt, som er Almagt, baade kan og vil, trods alle Verdens Stormagter, lade Smaafolk leve! Men skønt jeg indser og paastaar, at det netop er Smaafolk, der har været Redskaber i Guds Haand til hans allerstørste og underligste Gerninger paa Jorden, saa kan vi dog alle se paa Guds eget verdslige Folk, at Gud vil ikke opholde noget Folk længere i Besiddelse af dets Fædreland og Modersmaal, end saa længe Folket selv skatter sit ejendommelige Liv som Gudsgave, og har Sind til at nøjes dermed og udvikle det til Klarhed. Thi da Jødefolket forskød Livsfyrsten og udbad sig Morderen, og da Gudsfolkets Præster raabte: vi har ingen anden Konge end Kejseren, da slog Israels Konge ogsaa aabenbart Haanden af sit Folk og overgav det i Mordernes og den romerske Kejsers Vold, som det selv havde valgt.«

Vor Eksistens beror altsaa udelukkende paa, at vi har en Ven i det høje, der tager sig af vor Sag. Men naar Gud »forsvarer den danske Sag«, saa er det jo fordi, han vil noget med det danske Folk, fordi han vil gennemføre noget i og ved os. Han har i sin Verdensorden Brug for det danske. Det vil med andre Ord sige, at vi har en særlig Opgave, der i første Række vel maa bestaa i at værne om vor danske Egenart. Og vi kan ikke vente, at Gud skal opretholde det danske Folk, hvis vi er utro mod denne Opgave og vælger andre Guder eller ligger paa Maven for »den romerske Kejser«.

Hvordan er nu vort Folks Stilling som Helhed til dette Spørgsmaal? Er alle paa Vagt mod alt fremmed? Er der en indre dansk Front, der kan holde imod Stormløbene udefra? Vi tabte jo paa den ydre Front den 9. April og var paa det Tidspunkt vel ogsaa godt paa Vej til at tabe paa den indre. En Materialismens Aand havde vundet Indpas, saa at fremmede ligefrem kunde tro, at vi var til Fals, naar man blot bød os gode materielle Kaar. Men den 9. April var der dog adskillige, der fik Øjnene op for, at vi havde en særlig dansk Arv at løfte. Vi forstod, at Danmark var mere

og større end det Land, der rundt om i Verden kaldes lille. Fortiden levede op og fik Betydning for os. Vi forstod, at disse Mennesker, der har levet forud for os, alle har givet Bidrag til det danske Folks rige Arv. Intet ærligt Dagværk, ingen god Tanke, ingen Stræben er gaaet til Spilde. Det findes der altsammen og har sat sig Spor paa mangfoldige Omraader, i Erhvervsliv, i Lovgivning, i Sprog, i Digt og i Tone. Med Rette skrev en af vore Digtere:

Alt hvad dansk og vort var blevet
med vor Brøde og vor Brist,
hvad vort Folk har lidt og levet
og i Sang og Syner skrevet,
blev os kort og klart bevidst.

Og vi forstod, at denne rige Arv fra tidligere Generationer skulde vi give videre til kommende Slægter efter os, beriget og forøget med det bedste, vi i vor Skrøbelighed har at give. Her er det, vi ikke maa svigte. Saa river vi os løs fra den Rod, vi er run- den af. Det skaber Hjemløshed, Tomhed og Rodløshed.

Noget i samme Retning var det vel ogsaa, vi lærte paa Højskolen. Og alt dette gør, at vi — trods alt — dog alligevel kan se Fremtiden i Møde med noget Haab. Det er i højere Grad nu end før de rette Værdier, vi kæmper for. Vor Sag er god i Sammenligning med før.

Men endnu er vi kun ved Begyndelsen. Kampen er stadig standende for og om hver enkelt af os, og den vil blive haardere i Tiden, der kommer. Her gælder det da ganske simpelt om at holde ud. Vi maa, som Bukdahl siger, være »et Vagthold for det Aandens Danmark, der stadigt er bestandigt bag Hverdagens, Frihedens, Folkelighedens, Fremtidens under vor Skæbnes høje Stjerner«.

Vort Land er lille, men det er vort. Her hører vi hjemme. Baandene, der binder os til dette Land og Folk, kan ikke løsnes,

uden at den enkelte bliver rodløs og visner. Og de, der vil blande den danske Luft med fremmede Elementer, naar kun til at forgifte deres egen Atmosfære. Folk og Land er helligt. Det danske er helligt. I Hverdagslivets graa Ensformighed kan undertiden de store Sammenhænge svinde bort fra vort Blik. Men naar Stormene klarer Udsigten, træder de frem. Som sjældent før, føler vi nu, at vi har en Forpligtelse over for vort ældgamle Land, der i Aarhundreder har været frit og uafhængigt, og som er blevet os endnu dyrebarere ved de Mennesker, der har ofret Livet for dets Ære. —

»Frit var Danmark i tusinde Aar; frit skal det stande i Ny-tids Vaar.«

Georg Langkjær.

Folkelivets ret.

Hvad er det, der betinger et folks ret til livet, og hvad er det, der vedligeholder folkets liv? Dette er de store spørgsmål, som står for os alle nu.

Er det mængde, muld og strand, der opretholder et folk og giver det ret til at leve frit? Er det et folks mængde, altså dette om et folk er stort og kan tælles i millioner? Er det mulden, det om et land har store rigdomskilder af alle arter at øse af? Er det stranden, altså det om der er adgang til havet, d. v. s. adgang til verden? Er det disse ydre ting, der afgør folkeretten? Eller er folkelivet en indre kraft, en ret og et liv af åndelig art, der ikke har at gøre med størrelse, rigdom eller handel?

Vi ser i verdenshistorien folk af begge slags, både folk, hvis liv er betinget af mængde, muld og strand alene, men også folk, hvis liv åbenbart intet har at gøre med sådanne ting, men som er bestemt af et indre åndeligt liv, der er folkets opretholder og kraftkilde. Et af disse folk er f. eks. jødefolket. Det blev overvældet gang på gang, splittet, forfulgt, men det består stadig — også uden mængde, muld og strand. I dette folk havde kongen, altså den verdslige nødvendige magt, ofte en åndelig rådgiver i vanskelige situationer. Denne rådgiver var en folkelig mand, der havde profetiens gave at kunne se klart og tale ret, trods øjeblikkets magt og tingenes vægt, en mand, hvis eneste frygt var gudsfrygt, som hverken frygtede sit eget folk eller dets fjender.

Disse profeter var lydige mod den gudspagt, der var givet folket fra dets oprindelse og især da gennem Moses. Men deres sær-

kende var det, at de troede på Guds magt over alle ting og var lydige mod menneskets afhængighed af Gud.

I sådanne folk, der er stærke i guds frygt, opstår der ofte profeter eller folkelige førere. Moses var en sådan folkelig fører. Han har loven af Gud, og han forkynder den myndigt, fordi hans udgangspunkt eller begrundelse og bevæggrund ikke er egen spekulation, men troen på Gud og hans lov og mening med folket. Han er folkeåndens redskab og frygter intet i verden uden den Guds ånd, som er folkeånden. Aron derimod, der medens Moses var på bjerget og blev længe borte, laver guldkalven for at tilfredsstille folkets øjeblikkelige lyst, er en fører af en hel anden art. Han tror, at folkeånd er folkets eget øjeblikkelige ønske og lyst, altså det vi kalder: den offentlige mening. Men den offentlige mening, tidens stemning, det øjeblikkelige krav, er ofte bestemt af frygt for fare, sult, nød o. s. v., men ikke bestemt af folkeånden som den vilje på godt og ondt, Gud har med folket. Aron adlyder folket og svigter Gud, men derved sker det, at han bliver afhængig af folket, der på latin hedder *populus*, og derfor kalder man det, som Aron her opnår, for popularitet. Den populære mand har tilsyneladende folket med sig, men i virkeligheden er han i folkets magt, og det følger ham kun så længe, han udfører, hvad folket ønsker. Dermed synker en mand som Aron ned i tidsåndernes omskiftelige tilværelse, hvor han nødvendigvis, hvis han vil opretholde sin popularitet, tvinges til at gå på akkord med sin egen overbevisning og tilsidst også med ret og sandhed. Moses er derimod som sagt den folkelige fører, der virkeligt fører folket, ikke efter dets eget ønske og heller ikke efter sin egen vilje, men han bøjer sig selv i lydighed under gudsloven, loven som er over folket og over ham selv. Han er i sandhed en folkelig fører.

Det er i dette, at folkelivet har sin rod, det opretholdes alene ved den Guds ånd, som er folkeånden. Men hvordan gir det sig nu tilkende?

Nu ved jeg godt, at det lyder tåget at sige, at det er ordet,

der opretholder folkelivet, men måske det blir lidt klarere, når vi tar Grundtvig til hjælp. Han siger:

Kun ord der går i sagn og sang
 fra mund til mund i folkevang
 opholder folkelivet.
 I folkets egne gamle ord
 kun folkelig oplysning bor
 af folkeånden givet.

Hvad er det da for ord? Ja, det er jo slet ikke sikkert, at det er i et bestemt ord, altså et ord udtalt ved en bestemt lejlighed, men det kan jo være, at det er i en myte, ordet findes. Vi har trods alt en anelse om, at det er rigtigt, at det kun er i de ord, der går i sagn og sang, at en folkelig livsoplysning findes, altså et ord, der kaster lys over folkelivet og forklarer det, så at det blir at se for os som andet og mere end blot et tilfældigt dyreliv — eller blot et civilisationens liv, der skifter med tidernes nød og nødvendighed og derfor er fuldt af mørkefrygt.

Det, vi må have klarhed over, er dette, om der er en mening, en vilje med folkelivet, er der en vilje med det, som er stærkere end vor, — og — er det at være dansk andet og mere end en geografisk tilfældig anbringelse af vort folk, noget som kan opgives, når en eller anden tidsånd, en øjeblikkelig situation, kræver det? Er vort fædreland mere end mængde, muld og strand, og hvad er det da for mytiske kræfter, der opholder folkelivet?

Ja, som sagt, det er ordet fra mund til mund, det er folkeånden. Men kan vi da ikke nævne det eller nærmere forklare, hvordan et folkeligt ord virker?

Hvad er et ord? Ja, når vi lover hinanden noget, så siger vi: *Det er et ord!* Altså ordet er et løfte, det er en pagt, og en pagt er altid gensidig. Et ord, der ikke betyder eller bekræfter noget, er en tom lyd, men et ord, der betyder noget, er et pagtens ord, der er noget bagved, som ordet er et udtryk for, og som det usvi-

geligt er bundet til. Vi kan aflægge et løfte til nogen eller noget, og det er egentlig først derved, at vort ord får betydning. Før et løfte er aflagt, er vi ensomme mennesker, enere, men det er fællesskabets og fælleslivets hemmelighed, at det bygger på et løfte, en pagt, — og anden form for liv er ikke virkelig. En pagt mellem to mennesker bygger på et gensidigt løfte, der er bundet i noget, der er dem begge helligt.

Kan vi da pege på sådanne løfteord i folkelivet? Ja, tænk på Gunnar fra Hlidarende, dengang han blev dømt fredløs og skulde forlade Island! Han tar afsted med sine børn, sin hustru og sin moder og rider med Kolskeg bort fra gården. Da snubler Gunnars hest, og han vender sig i sadlen og ser tilbage mod sin gård, og da er det, han udbryder: »Fager er lien, så den aldrig har syntes mig så skøn, markerne gule og tunene slagne. Jeg vil atter ride hjem og ingensteds fare.« Og — som sagt så gjort. — Han rider hjem, selv om han vidste, det vilde volde hans død.

Vi ser her, at der er blevet kaldt på ham — og han aflægger sit løfte til det, der bandt ham stærkest af alt. Et sådant løfteord er ikke en frugt af ræsonneren eller klog spekulation, men det er et umiddelbart og direkte udslag af den pagt, som hjertet siger med hans mund, og der følger handling med et sådant ord: som sagt så gjort, for det ord, der er et pagtens ord, om det kan vi godt sige — folkeligt — at det skaber, hvad det nævner.

Dette ord af Gunnar lever den dag i dag og forklarer og oplyser vort folkeliv.

Eller jeg kan nævne det sted i Olav den Helliges saga, hvor der fortælles om Olav, der rider ned over fjeldene mod sit hjemland for at lide døden ved Stiklestad. Da har han et underligt syn: »Jeg så ud over Norge, da jeg så vester fra fjeldet. Det kom mig da i hug, at jeg har været mangen dag glad i dette land«. Og han siger, at han så landet blive stort både i fortid og fremtid, han så ud over både det byggede og det ubyggede Norge. Og biskoppen, som fulgte ham, sagde, at dette syn var helligt.

Olav står her midt i brændpunktet mellem fortid og nutid, det øjeblik, der skaber folket, og han gav i de ord sit løfte til fortid og fremtid. Han vendte hjem til det offer, som løftet krævede af ham. Rimeligvis har han slet ikke selv vidst, hvilket åndens og troens Norge, det var, han skulde skabe med sit blod, men hans ord og dåd skabte et Norge, der var mere end muld og strand. Dette Olavs løfte står endnu klippefast i Norges saga — det lever end.

Her i Danmark kan vi nævne mange ord, der var med til at forklare og skabe vort folkeliv. Hagbard ser i Signes troskab, at kærlighed ikke blot er en følelse, men også en virkelighed, at pagten er mere end liv og død eller for ham selvfølgelig blot en anelse om mere, men en anelse, der mægtigt fastslår sin kraft i handling. I jomfruburets bål ser han, at ord og dåd følges ad, at »kærlighed fra Signes kammer blusser ud i gyldne flammer« — at »hvad som kvinde sødt du loved, som en helt du holdt og voved«.

Således skabte Hagbards og Signes troskabsdåd et ord i Danmark om, hvad kærlighed er, og et sådant ord er med til at skabe og omskabe kærlighedsfølelsen til en folkelig vilje.

I Grundtvigs sang »Fæderneland« har vi et løfteord af mærkelig kraft, et troens vidnesbyrd om en folkepagt med Gud. Grundtvig taler ud af sit hjertes tro og med et pagtens ord til Danmark og siger: din ven sidder fast i det høje, over dig våger forsynets øje, lad kun lovsang afløse din klage, ti end lever den gamle af dage.

Hans sang om Istedslaget er ligeledes et løfteord til vort folkehaab:

Og hver gang Danmark græder
guldtårer med guldklang,
og hver gang øjet perler
ved liflig vemodssang,
da hvælte rosentelte
dem selv ved havets bred,
hvor Danmarks julihelte
fik deres lejested.

Eller hvor ofte er ikke følgende ord, som de blev det på Dybbølbanke i 1920, blevet et løfteord, der skabte vort folkeliv og holdt det oppe:

»Mig fryder din ros, din ære,
mig knuger din sorg, dit savn,
hver glans, hver plet vil jeg bære,
som falder på Danmarks navn.«

Så bygger da folkelivet ikke på et ydre kulturliv, men på et indre liv, bygger på de ord og løfter, der er aflagt i troen, håbet og kærligheden, og som stadig lever og skaber.

Men hemmeligheden derved er den, at når det er muligt for os at tale disse ord med sandhed, så er det alene fordi, de får kraft af Guds nåde, ved hans gave til os i tro, håb og kærlighed, hans pagt med os fra skabelsen af. Hvis ikke tro, håb og kærlighed er hans underværk, urokkeligt og uomskifteligt i tidernes strøm, så er det jo ikke til at lide på, og hvis ikke vi har sagt ja — eller har følt os bekræftet — i hans pagt, så har vi jo ikke andet end naturloven at holde os til, den, der mellem mennesker og på et finere sprog kaldes: kulturudviklingen.

Men det er vist og sandt, at os er der givet en pagt, som vi kan gå ind under, og deri taler de ord, der gør fædreland og folkeliv til mere end mængde, muld, strand. Det er kun i sådanne ord, at folkelivet lever, det lever ikke af sig selv, men derved at vi går ind i pagten, fordi vi har set i himmelspejlet, i troen, håbet og kærligheden, at Gudsmagten er til og har sin vilje med os. Deri aflægges vi vort løfte til folket og fædrelandet, ja, vort løfte til menneskelivet i det hele taget, det løfte, som går i arv og derfor skaber fremtid.

Således er det ordet, der skaber folkelivet, og dette er lige så sandt som at:

»Kun i ordet jorderige
fundet har en himmelstige,
slægten har et levnedsløb.«

Det er her noget ganske bestemt, det drejer sig om. Det, der opholder folkelivet, finder vi ikke her og der og alle vegne, i hvad kreti og pleti kan hitte på for at redde den hældende skude, men vi finder det kun i ord, der går i sagn og sang, ord, der er blevet en myte, og derfor en hjerternes virkelighed, og kun i folkets egne gamle ord, og det er kun i ordet, at jorderige fundet har en himmelstige, og slægten har et levnedsløb. Men i dette *kun* rummes det hele: pagten med Gud, den, der levendegør den pagt, som vi har med menneskeliv og folkeliv — for os altså det danske liv.

Danskhed er en åndelig sag, og derfor vil vort folk stå fast i tidernes skiften, hvis det er et åndens folk, hvis der er mennesker i folket, der går ind under troen på, at Gudsånden kan forbinde sig med menneskeånden, og at i den pagt vil folkelivet ikke bare bestå, men deri finder det sin ret til livet.

Sune Andresen.

Folk! hvad er vel folk i grunden?

Sådan spurgte Grundtvig i 1848, da han skrev sin udmærkede sang »Folkeligt skal alt nu være«. Det var åbenbart et spørgsmål, der stod på dagsordenen dengang, og Grundtvig giver i denne sang et væsentligt bidrag til at få spørgsmålet klaret. -- Og nu spørges der igen om det samme. Til studentereksamen i sommer fik de vordende studenter således bl. a. til opgave at skrive om, hvad det er, der knytter mennesker sammen til et folk, og så kan man være rolig for, at der er noget, der brænder på, når selv de høje herrer i eksamenskommissionen vover sig ud på dybet. Lad os da ikke stå tilbage, men også prøve på at sige noget om, hvad det er, der skaber et folk, hvad det er, der binder mennesker sammen til et folk.

Er det mon *det fælles sprog*, for vort vedkommende altså vort danske modersmål, der gør det? Det er vel den tanke, der ret naturligt melder sig hos de fleste, når man begynder at grunde over dette spørgsmål, og det er da også klart, at det er noget, der i almindelighed må være af meget stor betydning for fællesskabet, dette, at vi ganske simpelt kan forstå, hvad vi siger til hinanden. Men det alt afgørende er det dog ikke. Vi behøver blot at tænke på et land som *Svejts*. Som bekendt eksisterer der en svejtsisk stat og et svejtsisk folk, men ikke noget svejtsisk sprog! Nogle svejtsere taler tysk og har altid gjort det; det er nu deres modersmål. I en anden egn af landet taler de imidlertid fransk og i en tredie egn italiensk. Det er oven i købet sådan, at de fleste svejtsere kan kun det sprog, der er deres modersmål, og forstår altså slet ikke, hvad deres landsmænd siger i andre egne af landet. Og dog eksisterer der til trods herfor et svejtsisk folk!

Det er en kendsgerning, selv om jeg gerne vil indrømme, at jeg ikke rigtig forstår, hvordan det kan gå til. Men det kan altså ikke være sproget i *sig selv*, der skaber folket. Der må være noget andet, der også gør sig gældende. Hvad er det da?

Er det mon *blodet*, dette, at vi er i familie med hinanden, for det er vi jo nemlig, når det kommer til stykket. Jeg har engang hørt en mand påstå, at op mod halvdelen af Danmarks befolkning i virkeligheden var en slags ætlinge af Gorm den gamle, havde en lille bitte dråbe af hans blod i deres årer, og det lyder såmænd slet ikke så usandsynligt. Det er i hvert fald sikkert, at man kommer til mærkelige resultater, hvis man rent matematisk giver sig til at beregne sine forfædres antal for så og så mange slægtled siden: 2 forældre, 4 bedsteforældre, 8 oldeforældre, 16 tipoldeforældre o. s. v., stadig dobbelt op. Resultatet bliver svimlende, blot vi kommer et tusinde år tilbage i tiden, i virkeligheden ganske umuligt, hvad der kun kan forklares ved, at slægterne i den grad er vævet ind i hinanden, så størstedelen af forfædrene er »gængere« fra slægt til slægt.

Jo, vi er i familie med hinanden, og vi føler uvilkaarligt slægtskabet, navnlig når vi kommer til at stå over for folk, der ikke tilhører vor »familie«. Jeg tror, det er noget, der spiller en stor rolle, navnlig i Danmark og de andre nordiske lande, hvor der ikke i de sidste mange tusinde år er sket nævneværdig indvandring, som det ellers er tilfældet med alle andre europæiske lande, og hvor blodet derfor er forholdsvis »rent«. Jeg ved nok, man skal være forsigtig med at sige den slags i disse tider, for så kan man meget let blive beskyldt for at være nazist. Derfor er der også mange, der afviser enhver tale om, at blodets bånd har noget som helst at betyde for et folk. Men det er forkert. »Lades hånt om blodets bånd, viger kraften fra vor hånd, ilden fra vort hjerte«. Sådan synger den norske højskolemand O. Arvesen i 1866, og det skal der nok være noget om. Selvfølgelig spiller blodet en rolle. Vi ved jo, hvor stærkt det kan binde indenfor en familie, og selv

om båndet naturligvis er ulige tyndere, når det udstrækkes til hele folket, vil det dog være tåbeligt at tro, det intet betyder.

Men det skal på den anden side siges, at *blodet alene gør det ikke*. Hvad nytter det, at to mennesker er brødre, hvis de alligevel ikke kan udstå hinanden, eller hvis de ligefrem hader hinanden? Sligt *kan* jo ske. Og det viser os, hvad det er, det kommer an på. Det er ikke blodet *i sig selv*, der er det afgørende, men altid den *kærlighed*, der naturligt hører sammen hermed. Og ligeså med sproget. Hvad hjælper det, vi har et modersmål, hvis vi ikke elsker det? Kærligheden er nu engang *den eneste magt* på jorden, der virkelig for alvor kan binde mennesker til hinanden. Det gælder ikke blot forholdet mellem mand og kvinde eller forholdet mellem forældre og børn og søskende indbyrdes i hjemmet, men det gælder også, når talen er om, hvad det er, der skaber et folk. Det er kærligheden, det drejer sig om. Ikke just sådan at forstå, at vi pludselig skal give os til at elske os ganske ukendte landsmænd af alle livsens kræfter. Det tror jeg overhovedet ikke, vi er i stand til. Skal der være *virkelighed* i det, så må vi holde os til vore allernærmeste, de få, der står vort hjerte nær. Men det, vi kan og skal, det er at elske *landet*, dets minder, vort modersmål, alt det, vi er fælles om som danske. Det er kort sagt *kærligheden til Danmark*, det gælder.

Kærlighed til fædrelandet
er den sande odelsret,
kærlighed og intet andet
elsker op en helteæt,
kærlighed i pagt med ånden
den får altid overhånden.

Derfor, hvad end verden siger,
og hvad verdensmagten vil,
står og falder jordens riger
dog med kærlighedens ild,
hvor den blusser, bor livsgrøden,
hvor den slukkes, hersker døden.

Ja, her er det sagt, det, det kommer an på, sådan som Grundtvig kan sige det. — Et folk er altså ikke blot en samling mennesker, som nu er kommet til at bo i samme land, som mere eller mindre er i familie med hinanden, og som taler samme sprog. Med andre ord, et folk er ikke blot nogle mennesker, som *naturligt* hører sammen. Der skal mere til. Der kommer ikke noget ud af det, hvis de ikke samtidig er fyldt af kærlighed til det fælles fædreland og alt, hvad dette ord rummer. Her har vi forklaringen på det svejtsiske folk. Men for vort vedkommende kan vi føje kærligheden til vort fælles modersmål til, som nødvendigvis må gøre fællesskabet langt dybere.

Et folk er således ikke blot en blodsmæssig og en sprogmæssig enhed, hvad der jo er reglen, men det er først og sidst en *åndelig enhed*, for kærligheden er en åndelig magt, oven i købet den stærkeste åndelige magt vi kender. Og det er nu engang sådan, at det er kun mennesker, der er besjælet af samme ånd, som kan danne et virkeligt fællesskab med hinanden, hvad enten de så naturligt hører sammen eller ej. Derfor kunde *Ernst Trier*, der var jøde, og som så vidt jeg ved ikke havde een dansk blodstråbe i sig, dog slutte sig *levende* til det danske folk, fordi han elskede det, og som følge heraf også forstod det. Men samtidig vil jeg slå fast, at dette utvivlsomt er en undtagelse, der netop tjener til at bekræfte reglen. Og reglen er den, at de mennesker, der udgør et folk, har *både natur og ånd fælles*. Sådan har Vorherre ordnet det i sin visdom. Så godt har han gjort det for os. For at det er det lykkeligste, når det er sådan, synes jeg ikke, der kan være tvivl om.

— Hvis man virkelig vil vide, hvad et folk er, så må man først og fremmest prøve at gøre sig klart, hvad et *menneske* er, for folket består jo af mennesker. Og nu er mennesket den mærkværdigste skabning på jorden netop derved, at det er en underlig, ja gådefuld forening af stov og af ånd, af natur og af ånd, naturen her taget i sin videste betydning, ikke blot den legem-

lige, men også den sjælelige natur. Det uforklarlige ved mennesket ligger netop i, at det i modsætning til alle andre skabninger er et slags *dobbeltvæsen*. Dyrene har kun natur i sig, de er rene naturvæsener. Mennesket er også et naturvæsen, men det er tillige et *åndsvæsen*, og det er det, der hæver os højt op over al den øvrige skabning; det er det, der gør os til mennesker. Men det, at vi er åndsvæsner, må vi endelig ikke forveksle med, som mange gør det, at vi også er fornuftsvæsner, for fornuften eller tænkeevnen er netop en *sjælelig* egenskab, som hører naturen eller støvet til, og som dyrene for øvrigt ingenlunde er blottet for spiren til. Vi taler netop om, at et menneske er »af naturen« udstyret med en god forstand, et andet måske med en mindre god, men det har altså intet med ånd at gøre. Der er ikke noget i vejen for, at en begavet og intelligent mand kan være så at sige blottet for ånd, mens en svagere begavet godt kan leve et rigt åndeligt liv.

Der er imidlertid den vanskelighed ved det, når man bruger ordet ånd, at det er ganske umuligt at forklare, hvad det i grunden er for noget. Derfor er der også mange, som synes, at det er noget underligt luftigt og svævende noget, som der ingen virkelighed er i. Men det vil være meget forhastet at se sådan på det, for det forholder sig nemlig på ganske samme måde med *livet*. Der har til dags dato ikke været et eneste menneske på jorden, som har været i stand til at forklare, hvad livet er. Og dog vil vi sikkert alle indrømme, at livet i høj grad er noget reelt, noget virkeligt. Men kan vi ikke give nogen forklaring på, hvad livet i sig selv er, så kan vi til gengæld sige en hel del ting om, hvordan det *ytrer sig*. Det er således fælles for alle levende væsener, at de drager ånde, at de tager næring til sig, at de er i stand til at vokse og til at forplante sig. Der kunde også nævnes flere andre former for livsytringer. På ganske samme måde er det med ånd. Også her må vi holde os til ytringerne. Og åndens ytringsform er ordet, vel at mærke *det levende ord*. For vi erfarer jo

desværre ikke sjældent, at ordene kan være ganske døde og magtesløse, så de slet ikke formår at få tag i tilhørerne, selv om disse i og for sig hører dem godt nok. Men så kan det til andre tider være sådan, at måske de selvsamme ord og vendinger er blevet udstyret med en mærkelig evne til at slå ned og skabe lydhørhed. Det er ånden, der giver ordene denne evne, og det er noget ganske uberegneligt, noget, som vi ikke selv er herre over, men som vi kan være redskaber og tjenere for. Og lad mig tilføje, at det slet ikke behøver at dreje sig om de ord, der lyder fra en talerstol; det kan lige så fuldt være ord, der lyder mand og mand imellem. Ånd er altsaa ikke uden videre ensbetydende med ordet, men den virker i ordet ved at gøre det levende eller glødende, så det brænder sig ind i sjæl og sind.

Sjæle og kroppe i tusindtal
 kan menneskeånden forbinde,
 dem gennemtrænge med ord som lyn,
 så alle de ét får i sinde.

Her er ånden netop stillet op overfor sjæle og kroppe, overfor naturen, som det, den virker i, med ordet som middel. Men Grundtvig prøver af gode grunde ikke på at forklare, hvad ånden er. Han nøjes med at slå fast, at

Menneskeånden, det er et ord,
 som ingen af os kan udgrunde,
 menneskelivet dog er dens værk
 med ordet i menneskemunde.

Og han fortsætter:

Mennesket er i Guds billede skabt
 med levende ord på sin tunge,
 og derfor kan han mellem træ'r og dyr
 med guderne tale og sjunge.

Det er ånden, der gør os til mennesker, der hæver os højt op over al den øvrige skabning, så vi kan sige, vi er skabt i Guds billede, menneskeånden, der åbenbarer sig i ordet, i talen, så denne bliver levende, hvad der jo er noget ganske andet, end hvis den blot er livlig.

Men nu eksisterer der som bekendt ikke nogen fælles mennesketale på jorden, ikke noget sprog, som vi alle er fælles om, men derimod et utal af forskellige tungemål. Og det vil jo sige, at i virkeligheden er der lige så mange måder at være menneske på, som der er modersmål. Der gives ikke mennesker i al almindelighed, lige så lidt som der gives træer i al almindelighed. Et træ kan ikke være blot et træ, men det må være en bestemt slags, enten et bøgetræ eller et egetræ eller asketræ, eller hvad det nu er. Ligeså med os. Den eneste måde, vi kan være mennesker på, er ved at være *danske* og på tilsvarende måde med andre folkefærd. Mennesker eksisterer kun som folk. Derfor optræder menneskeånden altid som *folkeånd*, der kommer klædt i modersmålets dragt og taler med dets røst, forskelligt til hvert enkelt folk. Derfor taler vi om tysk ånd i modsætning til dansk og nordisk ånd, eller vi taler om grækerånden, om jødisk ånd etc.

Men ånden alene er ikke nok. Ligesom det enkelte menneske er også folket en mærkelig forening af støv og ånd. På den ene side taler vi derfor om *folkeånden*, som er den usynlige og uforklarlige kraft, der gør folket levende. Jeg har ganske vist undertiden hørt folk tale om folkeånden, som om den var den dybeste side af folkenaturen, men det er meget forkert at blande disse to ting sammen. Nok virker ånden i støvet, men den er ikke oprunden af støvet, tværtimod. — Og på den anden side taler vi netop om folkenaturen, folkesindet, *folkehjertet*, som er den jordbund, ånden virker i. Begge dele er nødvendig, hvis der skal gro et folkeliv frem. Det er jo noget, vi alle ved, at to ting skal til, for at noget kan vokse op, nemlig *jordbund* og *sæd*. Det nytter ikke noget, hvis man kun har den ene af delene. Og det

er også sådan, at den plante, der gror op, præges af begge dele, først og fremmest af sæden — det er den, der bestemmer, hvad det bliver for en plante, om det bliver rug eller hvede, eller hvad det nu er — men også af jordbunden, om den er fed eller mager, kalkrig eller kalkfattig, og bedst er jo den dybe muld.

Men sådan er det også med folkelivet. To ting skal til for at skabe vækst og grøde. Den første betingelse er, at der i folket lyder et levende ord på modermålet — og lad mig atter understrege, at det slet ikke behøver at være ord fra en talerstol; det kan lige så fuldt være ord, der går fra mand til mand, fra mund til mund — det er sæden, der sås. Men skal det blive til noget, er det ikke ligegyldigt, hvordan jordbunden, folkehjertet, er. Hvad nytter det, at sæden er levende, har spirekraft i sig, hvis jorden er tør og hård, fuld af torne og tidsler. Det, det derfor gælder om, er, at vi har »muldjord i bryst«, den muldjord, der sukker efter forløsning, et hjerte, der længes efter i ydmyghed at bære frugt til folkegavn. Så er der mulighed for, at der kan komme grøde i folkelivet. Så er der håb om, at folket kan bevare sin livskraft.

Og så kunde man, ud fra dette, der her er sagt, spørge, om man i almindelighed kan »skifte folk«. — Man kan skifte sprog, det er sikkert nok, og det sker ikke så sjældent, hvis man f. eks. får sit arbejde i udlandet eller bliver gift med en udlænding. Men det kan også ske, at et helt folk eller folkegruppe skifter sprog. Vi har jo et eksempel liggende lige uden for vor dør. Jeg tænker paa *sydslesvigerne*. Indtil for blot 150 år siden taltes det danske sprog i sin sønderjydske form rent og uforfalsket helt ned til Slien og Danevirke. Men så begyndte det plattyske sprog at trænge mod nord. Det vil føre for vidt her at gå nærmere ind på, hvordan det gik til, og hvad årsagen var til, at den danske tunge tabte mere og mere af sit ældgamle terræn. Det er en sørgelig tragedie at tænke på, sørgelig blandt andet fordi det skete

under dansk styre. Ja, det var ligefrem den danske regering, der trods gentagne protester tvang befolkningen til at tale tysk! For os at se er det jo ganske ubegribeligt og harmeligt, men nok er det, i løbet af et halvt hundrede år eller så var plattysk nået helt op til Flensborg fjord. Men så vågnede danskheden i Nordslesvig op til bevidsthed, og resultatet blev, at tyskheden blev bremset. Den nåede ikke videre og er praktisk talt ikke nået videre i de sidste hundrede år, til trods for at Nordslesvig i mere end halvdelen af den tid var under tysk styre. Men Sydslesvig gik tabt for det danske sprog, bortset fra det forholdsvis lille mindretal, der trofast har bevaret deres danskhed. Og det er jo desværre ikke blot sproget, der er skiftet, men tillige *sindelaget*.

Sådan er stillingen i dag, og hvis man så spørger, om sydslesvigerne da er tyske eller danske, ja, så svarer jo de fleste, at de er *tyske*; det kan der slet ikke være tvivl om, for de taler jo tysk og er tysksindede. Men sagen er ikke så lige til endda, for *hjertet er dansk*, hjerte, altså ikke i betydning af hjertelag, men netop i betydning af grobund for åndeligt liv. Hjerte i den forstand, som det, der ligger dybest i folkenaturen, er jo nemlig ikke noget, man selv kan lave om på; det er noget medfødt, som går i arv, noget, som ligger »i blodet«. Og sydslesvigerne er jo netop danske af blod den dag i dag. Jeg tænker fortrinsvis på den sydslesvigske landbefolkning, hvor der ikke er sket nogen indvandring sydfra af betydning i den tid, der er gået siden sprogskiftet. Der kunde også nævnes mange vidnesbyrd om, hvordan den danske natur, der ligger gemt i sydslesvigerne, men som de ikke er sig bevidst, ofte slår igennem. Det tyske sprog er altså kun en kappe, der til en vis grad skjuler denne natur, og det er det, der forvirrer folk. Men kappen passer ikke til personen, for den er ikke syet til ham. Det er nemlig sådan overalt på jorden, at modersmål og folkehjerte er *afstemt efter hinanden*. Det er, ligesom naar man synger en bestemt tone ned i et åbent klaver; så svarer den streng igen, hvis tone man synger, mens de andre

overhovedet ikke reagerer. Således er modersmålet det eneste, der kan få hjertet til at klinge. Det er det, vi tænker på, når vi taler om, at »modersmål er vort hjertesprog, kun løs er al fremmed tale, det alene i mund og bog kan vække et folk af dvale.«

Man kan altså nok skifte sprog, men *man kan ikke skifte modersmål*, fordi man ikke kan skifte hjerte, ikke omskabe sig selv. Og det er dette, der er sydslesvigernes store ulykke. Der er selvfølgelig ikke noget i vejen for, at de kan bruge plattysk til praktisk meddelelsesmiddel, men *det kan ikke tale dem til hjerte*. Og det vil sige, at de i virkeligheden er afskåret fra at kunne leve et menneskeliv i ånd og sandhed. For hvad nytter det, man har sæd, hvis den ikke kan komme i jorden. Hvad nytter det, om der måske lyder et levende ord på tysk, når det ikke kan slå rod i hjertemulden. — Folkelig talt er sydslesvigerne altså ingen ting, hverken tyske eller danske. De er forkludrede dybt nede i sjælen, som Claus Eskildsen siger det. Men de har *mulighed* for at kunne blive danske. Ja, den eneste mulighed, de har for at kunne leve et sandt menneskeliv, det er den, at de genvinder deres gamle danske modersmål. — Sydslesvigernes skæbne har altid gået mig nær til hjerte. Men jeg har aldrig, og allermindst nu, kunnet opgive håbet om, at de atter skulde få del i det folkeliv, de er født og båret til.

Jeg vil hermed gerne prøve på at ramme en pæl gennem den misforståelse, som ikke er så ualmindelig, at man selv kan bestemme, hvilket folk man vil tilhøre. Man har oven i købet taget Grundtvigs sang »Folkeligt skal alt nu være«, som jeg nævnte til indledning, til indtægt for denne anskuelse. De linjer, det drejer sig om, er de kendte: »Til et folk de alle høre, som sig regne selv dertil«. Gang på gang er de blevet citeret, netop ud fra den opfattelse, at de betyder, at man selv frit kan vælge sit folk. Men det er en stor misforståelse, som Grundtvig selvfølgelig aldrig har gjort sig skyldig i. Sådan kan det imidlertid gå, når man river nogle linjer ud af deres sammenhæng og ikke får fat

på denne. Hvis man læser hele sangen igennem, som Grundtvig har skrevet den, er det klart, at meningen med de nævnte linjer ikke er den, man sædvanlig lægger i dem. Men sagen er den, at man, i hvert fald i højskolesangbogen, har tilladt sig at pille det vers ud, som går umiddelbart forud for disse linjer og således danner baggrunden for dem, det vers, hvis første halvdel lyder sådan:

Byrd og blod er folkegrunde,
 ikke luft og mindre stål,
 fælles ord i folkemunde,
 det er folkets modersmål,

— — — — —

Det er navnlig den første linje, jeg vil understrege. Den siger, at det grundlag, et folk må bygge på, netop er den fælles byrd og blod, med andre ord: Den eneste måde, man normalt kan komme ind i et folk på, er ved at *fødes* ind i det. Men, tilføjer Grundtvig så, fordi man er født ind i et folk, er det slet ikke sikkert, man *levende* tilhører folket. Det beror nemlig på en selv, om man har øre for modersmålet og ild for fædrelandet, netop den kærlighed, jeg pegede på til at begynde med. Det er på denne måde, verset skal forstås.

Til et folk de alle høre,
 som sig regne selv dertil,
 har for modersmålet øre,
 har for fædrelandet ild;
 resten selv som dragedukker
 sig fra folket udelukker,
 lyse selv sig ud af æt,
 nægte selv sig indfødsret!

Der er ikke tale om, at man frit kan vælge i flæng, hvilket folk, man vil regne sig til. Det, der derimod er tale om, er, at man kan vælge mellem to muligheder: Om man levende vil slutte

sig til sit folk, eller man ikke vil. Og selv om man vælger det sidste, får man dog i almindelighed ingen chance for i sandhed at kunne tilhøre et andet folk, men det eneste, man opnår, er, at man lukker sig ude, lyser sig ud af æt.

Nej, lige så lidt, som vi selv kan bestemme, hvem vi vil have til far og mor, lige så lidt kan vi bestemme, hvilket folk vi vil tilhøre. Det er givet på forhånd, ved fødslen, men som *et tilbud*. — Det er i grunden ligesom med den kristne *dåb*, der er døren, den eneste dør ind til menigheden, Guds folk. Ved dåben får vi indfødsret i Guds rige. Men fordi vi er døbt, er det jo slet ikke sikkert, vi lever et kristent liv. På tilsvarende måde er det med *folket*. Det står til os selv, om vi vil modtage det givne tilbud eller ej, måske ikke just på den måde, at vi kort og godt siger enten ja eller nej. Der kan også være tale om efterhånden at leve sig ud af sit folk eller leve sig ind i sit folk.

Og eet er sikkert: Hvad enten det er folkets ånd eller Guds ånd, der taler til os, så kan vi kun høre åndens tale *på dansk*, fordi det nu engang, i overensstemmelse med vor skabelse som folk, er det eneste sprog, der kan gå os til hjerte.

Frede Bording.

Pastor Anker Jensen, Egtved, sendte os følgende sang til skolens åbning:

Til Engelsholm Højskole 1940.

Mel: Det, som lysner over Vangen. . . .

Borge har de gamle bygget
nær ved Skov og Sø,
dem med Volde vel betrygget,
Værn for Mand og Mø.
Borge end i Dag vi bygger,
som i Jesu Navn
under stolte Bøges Skygger
staar til Folkegavn.

Riddersmand i Ord og Færden
vidned: Dag er Daad,
spejded mod den store Verden,
sad i Kongens Raad.
Vi med Ordets blanke Klinge
baner Kongevej,
som paa Aandens Ørnevinge
Tanken løfter sig.

Ja, ved Ordet vil vi kalde
Ungdom frem til Vagt,
lade Vækkerraabet gjalde:
Danmarks Folk, giv Agt!
Bygger du paa Livets Klippe,
Herrens faste Ord,
aldrig skal din Gerning glippe,
Lys udgaa fra Nord.

Faar vi Livets Røst at høre,
lever Fædres Aand,
vil Gudsaanden Hjertet røre,
løse alle Baand,
da er Sejrens Time inde,
stor og underfuld,
da skal vi med Fryd i Sinde
pløje Danmarks Muld.

Danmark — Norden, se vi kommer
i din Midnatsstund,
bærer dig mod Sol og Sommer
fra dit Vinterblund!
Se, af Tidens Taager stiger
Mark og Fjeld og Fjord,
og fra alle Verdens Riger
spejdes der mod Nord.

Dette Syn vor Gud velsigne,
som i Borg og Bo
gav sit Folk sig selv at ligne,
gav os Klippetro,
lyser op med Aandens Flamme
Hjerteagrens Muld,
danner Nordens gamle Stamme
til et Tjenerkuld.

Anker Jensen, 30. November 1940.

Stud. theol. Knud Andersen sendte os dette digt:

I skal bygge et Hus — et Menneskebo,
hvor Lovens Spændkraft er inde,
men ogsaa en helt usvigelig Tro
paa, at bag om den Lov er at finde
det Bliv, som end kaster paa os sit Skær
og gør, at Livet faar Mening og Værd.

Det Hus, I skal bygge med Stue og Sal,
skal aabnes for Himlene mange,
thi gennem Olympens og Asgaards Portal
gaar smeltende Paradisklange:
og svar paa Kritik af det Himmelgeled:
»Hvor Eden var dejlig, slet ingen véd.

Og Døren skal aabnes paa videste Gab
 for Kundskab og Menneskelivet, —
 om Menneskets Rigdom og Menneskets Tab
 af de Kaar, som først det blev givet, —
 de Kaar som ikke blev lavet om,
 før Loven i Menneskets Sind blev Dom.

Thi Viden og Kundskab til Skabelsens Agt,
 om selveste Guddomsblivet —
 gav Mennesket Mod paa Skabelsens Magt,
 som alt inden for Loven var givet;
 men da Loven begrænsede Menneskets Bliv,
 først da følte Dommen over dets Liv.

I skal aabne for Viden om Verdenes Gang,
 Mikrosmernes mægtige Vælde,
 om Sfærer og Kloder og Smaafugles Sang,
 om den Lov, som gør alting til Trælle,
 men dog aabner Rum for Menneskeværk
 af uendelig Storhed for den, som er stærk.

Thi end fandtes ikke en eneste Mand
 opfostret af Støv i Støvet,
 og end findes ingen, som opfylde kan
 den Lov, som har Almagt os røvet, —
 den Lov, som gav Menneskeliv dets Kaar,
 saa længe som Vinter har skiftet med Vaar.

I skal aabne Øjet for det, som er sandt,
 at Loven end ingen opfyldte,
 at Menneskeliv, hvor det Rigdom fandt,
 kun Lovbundetheden det skyldte;
 og skimtet den opfyldte Lov vi trods alt,
 saa skyldtes det ham, som gav Loven Gestalt.

Det er derfor, Huset i Samklang skal staa
 med Tonen fra alle de Himle, —
 at paa Bifrost vi Menneskebørn skal gaa
 med Hejmdal til guldtakte Gimle
 og høre — selv i Stue og Sal —
 Genlyd af Haddinge-Hanegal.

Saa ved vi, at Smuler fra Livets Bord
 i Menneskeand var til Stede,
 naar hen over Tiderne vingede Ord
 i Hjerter gav Genklang og Glæde, —
 at Skabelse var det — ogsaa af Gavn,
 da Mennesketunge gav alting Navn.

I skal bygge et Hus — et Menneskebo,
 hvor Lovens Spændkraft er inde,
 men ogsaa en helt usvigelig Tro
 paa, at bag om den Lov er at finde
 det Bliv, som end kaster paa os sit Skær
 og gør, at Livet faar Mening og Værd!

Knud Andersen.

Fra fru Stougaard Pedersen, Balle, har vi modtaget følgende digt:

Engelsholm Højskole.

2. Februar 1941.

Hvor Kongevej med Spor fra gamle Tider syd for Jelling mod Randbøl Hede skrider, foran Bøgesale, Søens Bølger svale, laa en Borg som Fortids stille Tale.	Men Sønderjydens tunge Kamp og Smerte blev en Pil imod Danmarks Moderhjerter. Sønderjyden prøves, Daad af Sorg der øves. — Mens Danmarks lyse Bøge immer løves.
Slægt kom og gik i Borgens høje Sale. Bondesind — trindt omkring — laa i Dvale. Dans i gyldne Sale, Bondesind i Dvale. — Fugletræk ad Søens Bølger svale.	I Tro og Haab en Ungdomsskole rejstes. Dannebrog kækt af unge Hænder hejstes. Trost Ungdomsvirke — mellem Hjem og Kirke — blev et Værn som Thyras Dannevirke.
Der lød en Bonderøst fra Stændersale, Genlyd gav den i Danmarks blide Dale. Viborg Stændersale førte Frihedstale, kaldte Bondesind af Vinterdvale.	Hvor Kongevej med Spor fra gamle Tider syd for Jelling mod Randbøl Hede skrider. Borg blev Ungdomsskole, Sal fik Lærlingstole, Adelsborg blev Folkets frie Skole.
Et Folketog til Kongen gik at bede, Fredrik havde et Tillidssvar tilrede. Folk og Konge mødes! Nye Tider fødes! Danmarks Land af Friheds Sol oplødes.	Fra Riddersal vi hørte Sangen klinge, i Hallen hørte vi Borgens Klokke ringe. Fagre Ungdomsskare tag paa Klagen Vare, lyt til Sagas Ord med Øjne klare!

Om Sagavej fra Danmarks ældste Tider
i Ordets Liv gennem alle Slægter skrider.
Danmarks Engel dale,
vække Liv af Dvale,
lyse Fred i Sandheds stærke Tale.

Marie Stougaard Pedersen.

Noter.

Elevmødet afholdes lørdag den 4. og søndag den 5. juli 1942. Sengetøj og rationeringskort medbringes. Vi haaber, I møder talrigt!

Efteraarsmødet afholdes fredag, lørdag og søndag den 11., 12. og 13. september. Kom og vær med til mødet alle tre dage. Sengetøj og rationeringskort medbringes. Talerne ved mødet er: Frimenighedspræst Aage Møller, valgmenighedspræst Anders Nørgaard, forfatteren Jørgen Bukdahl, forstander Andresen, forstander Bording samt en taler til. Oplæsning ved forstander Demuth og frue.

Vedlagte girokort beder vi jer indsende snarest. Det er aarskontingent til elevforeningen.

Fortegnelse over eleverne

Vinteren 1940-41.

Vejby Andersen, Klim.
Johannes Bech, Ringkøbing, Gymnastiklærer.
Åge Bjerregård, Ørding pr. Ø. Assels.
Gunner Christensen, København.
Lars Knudsen Dalsgård, Stadil pr. Tim.
Christian Dalsgård Pedersen, Stadil pr. Tim.
Jens Dam, Ørding pr. Ø. Assels.
Otto Enevoldsen, Ast pr. Vandel.
Herluf Hansen, Thyregod.
Peter Åge Jørgensen, Ålborg.
Asger Kristensen, Dragstrup pr. Erslev.
Karl Kristensen, Ørding pr. Ø. Assels.
Johannes Poul Lauridsen, Kolding.
Gunner Melgård, Gudumholm.
Niels Otto Nielsen, Ravning.
Holger Nissen, Jordrup.
Jørgen Nissen, Blans pr. Avnbøl.
Ejnar Olesen, Kastbjerg pr. Havndal.
Poul Olesen, Kastbjerg pr. Havndal.
Svend Lykkebo Pedersen, Rold pr. Arden.
Valdemar Pedersen, Thyregod.
Aksel Rasmussen, Sdr. Næra pr. Årslev.
Karlo Risvig, Lem.
Søren Østergård, Smidstrup pr. Gadbjerg.

Jenny Hansen, Ll. Lihme pr. Randbøl.
Jenny Boesen, Knudsbøl pr. Jordrup.
Esther Højberg, Flemming.
Harriet Green Jensen, Em, Vrå.
Inger Brejnbjerg Jensen, Hammer pr. Tørring.
Inga Jensen, Hillerslev.
Eli Leth, Harlev.
Valborg Lysemose, Bellinge.
Anna Marie Mikkelsen, Harlev.
Anna Møller, Harlev.
Else Nielsen, Skærup pr. Børkop.
Annagrethe Pedersen, Labing pr. Harlev.

Birgitte Lykkebo Pedersen, Rold pr. Arden.
 Thyra Pol, Kolding.
 Anna Sørensen, Tåstrup.
 Karen Ågård, Sødinge.

Sommeren 1941.

Herluf Hansen, Thyregod.
 Ejner Heerwagen, Rønde.
 Johannes Poul Lauridsen, Kolding.
 Erik Meyer, Svendborg.

Rigmor Bovbjerg, Fårtoft pr. Sundby.
 Frida Christiansen, Uhe pr. Farre.
 Tove Egelund Rasmussen, Ferup.
 Kaja Gram, Gabøl.
 Anna Hansen, Hover.
 Asta Nordvang Hansen, Ø. Lindet.
 Gerda Hansen, Åbo pr. Ormslev.
 Edith Kjeldbjerg, Ø. Jølby pr. Erslev.
 Anna Kristensen, Ørding pr. Ø. Assels.
 Hjørdis Bagge Kristensen, Nees pr. Vemb.
 Sørine Kristensen, Dons pr. Almind.
 Sidsel Lynggård, Fårtoft pr. Sundby.
 Birte Michaelsen, Åabo pr. Ormslev.
 Bothilde Karoline Nielsen, Bedsted-Lø.
 Else Nielsen, Hatting.
 Gerda Nissen, Jordrup.
 Else Paulsen, Kolt pr. Hasselager.
 Annelise Pedersen, Enslev pr. Gerlev.
 Anna Lykkebo Pedersen, Rold pr. Arden.
 Frida Kampp Pedersen, Teglgården pr. Slude.
 Else Plats, Bobøl pr. Føvling.
 Anna Riis, Stenild pr. Hobro.
 Margrethe Rye, Nr. Broby.
 Rigmor Rønde-Iversen, Ammitsbøl.
 Inger Thomsen, Ulsted.
 Karen West, Sandager.
 Annelise B. Westergaard, Ullerup pr. Hurup.
 Inger Yde, Snedsted.
 Kirstine Justesen, Aggersund.

INDHOLD:

Aaret, der gik. I. Af Sune Andresen	3
Aarets Gang. II. Af Frede Bording	16
Nu vil vi sjunge og være glad. Af Sven Brandt	32
Betragtninger. Af Georg Langkjær	35
Folkelivets ret. Af Sune Andresen	40
Folk, hvad er vel folk i grunden? Af Frede Bording	47
Digte	59
Fortegnelse over eleverne	62

Aarets

Billeder . . .

